

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Katedra sociální a kulturní ekologie

Proměny mediální reprezentace zemědělství v tisku

Obsahová analýza vybraných českých deníků po roce 1990

Diplomová práce

Autorka práce: Bc. Tereza Kvášová

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Arnošt Novák

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 20. 5. 2011

Podpis:

Děkuji vedoucímu práce Mgr. et Mgr. Arnoštu Novákovi za cenné rady a připomínky.
Děkuji také své rodině za podporu během celého studia.

*„Vesničané neznají čest, věrnost, nic. Jediné, co je zajímavá, jsou jejich úroda, pole,
jejich dobytek“
(z filmu Sedm statečných)*

Bibliografický záznam

Kvášová, T. (2011). *Proměny mediální reprezentace zemědělství v tisku. Obsahová analýza českých deníků po roce 1990*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta humanitních studií, Katedra sociální a kulturní ekologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. et Mgr. Arnošt Novák.

ANOTACE

„Proměny mediální reprezentace zemědělství v tisku“

Magisterská diplomová práce se zabývá proměnami mediálního obrazu zemědělství v českém tisku na příkladu dvou celostátních deníků - Hospodářských novin a Práva. Studie využívá kvantitativní výzkumnou metodu, obsahovou analýzu k zachycení změn ve výsledném obrazu zemědělců i v mechanismech konstrukce zpráv o nich v období od začátku 90. let 20. století do dnes. Teoretická část představuje stručný vývoj zemědělství, základní principy teorie mediálních studií a mechanismy konstrukce zpráv (nastolování agendy, práce se zdroji informací, zpravodajské hodnoty, rámování). Analýza zkoumá změny mediální pozornosti, která je zemědělství věnována, ale také využití mechanismů konstrukce zpráv a změny celkového obrazu zemědělců v tisku.

Klíčová slova: zemědělství; zemědělci; konstrukce mediálního obrazu; obsahová analýza; mediální reprezentace; nastolování agendy

ANNOTATION

„Changes of Media Representation of Agriculture in Press“

This diploma thesis is focused on the changes in the media representation of agriculture in the Czech press on the example of two national dailies - Hospodářské noviny and Právo. The study uses a quantitative research method, content analysis, to detect changes in both the final representation of farmers and mechanisms of news construction in the period from the early 90s of the 20th century to today. The theoretical part presents a brief development of agriculture, basic principles of the media studies theory and mechanisms of news construction (agenda setting, work with information sources, the news values concept, the framing concept). The analysis examines the media attention that is devoted to agriculture but also the use of mechanisms of news construction and the change of representation of farmers in the press.

Key words: agriculture; farmers; mechanisms of news construction; content analysis; media representation; agenda setting

VÝCHODISKA PRÁCE	1
TEORETICKÁ ČÁST	3
1. Zemědělství.....	3
1.1. Vymezení pojmu zemědělství	3
1.2. Vývoj českého zemědělství v porevolučním období.....	3
1.2.1. Zemědělská politika.....	4
1.2.2. Vývoj regulace agrárního trhu	8
1.2.3. Ekologické zemědělství	9
1.2.4. Vývoj zemědělské produkce.....	9
1.2.5. Spotřeba a dovoz/vývoz.....	12
1.2.6. Postavení zemědělské výroby v potravinové vertikále.....	13
1.3. Sociálně-ekonomické postavení zemědělců a jeho změny.....	14
1.3.1. Situace na agrárním trhu práce	14
1.3.2. Kvalifikační a věková struktura.....	15
1.3.3. Mzdy	15
1.3.4. Postavení zemědělců ve společnosti.....	16
1.3.5. Motivace pro práci v zemědělství.....	17
1.3.6. Sociální funkce zemědělství	17
1.4 Některé nevládní stavovské organizace v agrárním sektoru	18
2. Média	20
2.1. Sociální realita jako konstrukt	20
2.2. Média a veřejný prostor	22
2.3. Vliv médií na společnost	23
2.3.1. Konstrukce významů	23
2.3.2. Nastolování agendy	24
2.3.3. Stereotypy	25
2.3.4. Morální panika.....	26
2.3.5. Vliv na spotřebitelské chování	26
2.4. Principy konstrukce zpravodajství	27
2.4.1. Přístup do zpráv	28
2.4.2. Zpravodajské hodnoty	29
2.4.3. Zarámování	31

2.4.4. Gatekeeping	32
2.5. Charakteristika analyzovaných periodik	33
METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA	35
3.1. Cíl výzkumu.....	35
3.2. Metoda	35
3.3. Výzkumné otázky a hypotézy	37
3.3.1 Operacionalizace hypotéz.....	40
3.4. Výzkumný vzorek.....	44
3.5. Limity interpretace dat.....	46
ANALÝZA	47
4.1. Charakteristika zkoumaného vzorku	47
4.2. Výzkumná zjištění a interpretace dat.....	48
4.2.1. Mediální pozornost a nastolování témat.....	48
4.2.2. Mechanismy konstrukce zpráv o zemědělství	55
4.2.3. Charakteristiky zemědělců v adjektivech	63
4.2.4. Ekologické zemědělství	63
4.2.5. Ostatní prvovýrobci	64
4.2.6. Zemědělci a zdražování potravin.....	66
ZÁVĚR	71
BIBLIOGRAFIE.....	74
Seznam tabulek a grafů v empirické části	80
Příloha 1 - Kódovací kniha	
Příloha 2 - Grafy a tabulky k teoretické části	

VÝCHODISKA PRÁCE

Výchozím bodem této práce byl předpoklad, že tisk, jakožto jedna z forem masmédií, ovlivňuje veřejné mínění a tím i pozici zemědělců ve společnosti. Impulsem pro tuto práci byly výroky současného prezidenta Agrární komory ČR Jana Veleby o médiích a jimi prezentovaném obrazu českého zemědělství. Veleba zdůrazňuje důležitost podnikatelského prostředí, v jakém čeští zemědělci pracují. Za hlavní tvůrce tohoto prostředí pokládá politiky, státní administrativu a média.¹ Média považuje za významná proto, že mohou ovlivňovat své příjemce a tudíž i jejich poptávku po produktech českého zemědělství. O tom, že Agrární komora považuje média za důležitý informační zdroj pro veřejnost a tedy za možného hybatele událostí, svědčí například vyjádření z roku 2010, ve kterém se AK ČR rozhodla využít médií ve sporech mezi zemědělci a mlékaři: „[...] při jednání mlékařům říci, že jejich postoje se přes média dozví široká veřejnost. A že budou přes média prezentovány jejich ekonomické výsledky, které rozhodně nejsou špatné (v porovnání se zemědělstvím dokonce dobré).“²

Ačkoliv Agrární komora ČR není jediným reprezentantem českých zemědělců, existuje například Asociace soukromých zemědělců ČR, která často zaujímá postoje zcela odlišné od Agrární komory³, je na první pohled do médií zjevné, že je to právě Agrární komora a její současný prezident, kdo je médii jako zástupce zájmů zemědělců vyhledáván⁴.

Jaký je tedy podle Veleby obraz českého zemědělství, který je podáván médii? Podle něj se od začátku 90. let minulého století dostalo zemědělství v tuzemsku do pozadí zájmu médií i veřejnosti, a tím prý postupně došlo k narušení přirozené vazby mezi zemědělcem a

---

¹ Veleba, Jan (2006). „České zemědělství v roce 2005 z pohledu Agrární komory“. Článek ze dne 20. 3. 2006. Citováno dne 7.9. 2010 z <http://www.agris.cz/detail.php?id=147245&iSub=518>

² APIC-AK (2010). „Při obratu budou na tahu výrobci mléka“. Článek ze dne 1.2. 2010. Citováno dne 7.9. 2010 z <http://www.agris.cz/detail.php?id=165757&iSub=518>

³ např. Němec, Stanislav (2007). „Co s kým bude“. Článek ze dne 31.1. 2007. Citováno dne 21.11. 2010 z <http://www.asz.cz/cs/aktualne-z-asociace/co-s-kym-bude.html>. Stanislav Němec je předsedou předsedy Asociace soukromých zemědělců ČR.

⁴ Havel, Petr (2008). „Souboj o zemědělství začíná“. Článek ze dne 21.5. 2008. Citováno dne 21.11. 2010 z <http://www.asz.cz/cs/aktualne-z-asociace/souboj-o-zemedelstvi-zacina.html>

ostatními lidmi jakožto spotřebiteli jeho produktů.⁵ V roce 2006 však byla jeho vyjádření ještě tvrdší: obraz zemědělství byl podle Veleby značně negativní, jelikož média „soustavně vytváří obraz nevykonných subjektů, na které doplácí daňoví poplatníci.“⁶

„Český zemědělec je málo konkurenceschopný, stále natahující ruku po dotacích a čerpající peníze daňového poplatníka – přibližně toto je převažující obraz domácího zemědělce v médiích, který je neustále reprodukován.“⁷ Za „vlajkovou loď“ této teze přitom Veleba označuje Hospodářské noviny. Zdůrazňuje také, že v agrárně nejvyspělejších zemích EU (např. ve Francii) je zcela nemyslitelné, aby někdo vykreslil zemědělce s despektem. Veleba se také domnívá, že k negativnímu obrazu českého zemědělství také přispívá to, že média zdůrazňují nárůst zemědělských dotací, ale neposkytují informace například o nárůstu dovozů masa pro zpracovatelský průmysl a dalších skutečnostech poškozujících české zemědělce.

Faktická analýza zkoumající reprezentaci zemědělství v médiích však neexistuje. Cílem této práce je tedy přinést informace na toto téma.

---

⁵ Fialová, Zuzana (2010). „Na propagaci českého zemědělství“. Článek ze dne 3.8.2010. Citováno dne 7.9. 2010 z http://www.agroweb.cz/Na-propagaci-ceskeho-zemedelstvi__s43x47204.html

⁶ Veleba, Jan (2006). „Jde pouze o informace?“. Článek ze dne 10.01.2006. Citováno dne 7.9. 2010 z <http://www.agris.cz/vyhledavac/detail.php?id=145903&iSub=518&sHighLight=%C8e%9At%ED%20zem%ECd%ECIci%20berou%20dotace>

⁷ Veleba, Jan (2006). „České zemědělství v roce 2005 z pohledu Agrární komory“. Článek ze dne 20.3. 2006. Citováno dne 7.9. 2010 z <http://www.agris.cz/detail.php?id=147245&iSub=518>

TEORETICKÁ ČÁST

1. Zemědělství

1.1. Vymezení pojmu zemědělství

„Zemědělství je odvětví národního hospodářství, které se zabývá pěstováním zemědělských plodin, chovem hospodářských zvířat a zajišťováním potravin a surovin pro trh, zemědělský a potravinářský průmysl a pro některá odvětví lehkého průmyslu. [...] Zemědělství se dělí na rostlinnou výrobu a živočišnou výrobu, které se dělí na další odvětví.“ (Encyklopedie Diderot, 1998). Rostlinná výroba znamená zejména pěstování polních plodin: obilovin, luskovin, olejnin, okopanin, přadných a technických plodin, pícnin, zeleniny, chmele a révy vinné. K živočišné výrobě patří: chov skotu, prasat a drůbeže, chov ovcí, koní, králíků a kožešinových zvířat, patří sem také včelařství, hedvábnictví a rybářství.

Zemědělský půdní fond představuje zhruba 4,3 mil. ha, tedy 54,2% půdního fondu ČR významně se tak podílí na utváření naší krajiny. Na krajinu působí zemědělství nejen strukturou užití půdního fondu (*land use*), ale také způsoby tohoto užití (*land cover, utilisation*) (Pospíšil, 2005).

Tato práce s pojmem „zemědělství“ specificky pracuje. Přestože jsou vinařství, včelařství, ovocnářství, rybářství a chmelařství součástí zemědělství, jsou to velmi specializované obory, které lidé ne vždy automaticky zahrnují pod pojem „zemědělství“. V této práci jsou proto články hovořící o těchto specifických kategoriích zemědělské prvovýroby z výběru vyděleny a postaveny proti článkům, které jsou o zemědělství obecně. Tato práce se také nevěnuje článkům o lesnictví.

1.2. Vývoj českého zemědělství v porevolučním období

Tato kapitola nemá za cíl představit podrobný obraz vývoje českého zemědělství, ale spíše nastínit situaci a hlavní trendy projevující se v tomto odvětví v porevolučním období. Údaje pocházejí převážně ze shrnujících publikací zabývajících se vývojem zemědělství.

Primární data byla použita ze zdrojů Českého statistického úřadu, grafy k teoretické části byly převzaty ze zmíněných publikací (ačkoliv ne vždy zahrnovaly celé sledované období, vždy ukazovaly zásadní trendy).⁸

1.2.1. Zemědělská politika

Většina teoretiků, i přes existenci některých vyhraněných názorů, připouští, že zemědělská výroba je ze své podstaty výjimečným odvětvím hospodářství a trh zde nemusí působit tak, jako v odvětvích jiných. Současně tyto faktory vystupují jako důvody pro státní zásahy do zemědělství. Mezi hlavními faktory jsou uváděny především (Neumann, 2004):

- silný vliv přírodních faktorů spolupůsobících v zemědělství (vliv kvality půdy, klimatu, biologického cyklu atd.), kterými je zemědělská výroba místně i časově ovlivněna.
- nedokonalá konkurence (malovýrobci jsou ve slabém postavení vůči často monopolizovaným odběratelům jejich produkce)
- nižší úroveň produktivity práce a možností jejího zvyšování (zvyšování produktivity práce pak vede k úbytku pracovníků v odvětví, což vyvolává odliv lidí z venkova)
- ekologie a krajinaotvorba

Do roku 1989 byl v zemědělství zabezpečován rozsáhlý vliv státu prostřednictvím státních statků a centrálně ovlivňovaných jednotných zemědělských družstev. Od počátku 90. let prošlo české zemědělství, stejně jako ostatní hospodářská odvětví, transformací, jejímž cílem bylo nastolení podmínek tržní ekonomiky.

Neumann (2004) i Bečvářová (2001) určují několik etap, jimiž česká zemědělská politika prošla v 90. letech. Bečvářová (2001) začíná **startovací etapou** (1989 – 1991), ve které se do značné míry využívaly instituce z období před transformací a celková úroveň podpor prostřednictvím dotací a daňové politiky zůstala na předtransformační úrovni. Ekonomická transformace opět zavedla institut soukromého vlastnictví majetku. Došlo k nástupu podnikatelských subjektů, v tomto případě v podobě individuálních soukromých hospodářů, transformovaných družstev, společností s ručením omezeným a akciových společností. Obnova vlastnických vztahů se týkala téměř 100% zemědělské půdy

---

⁸ Původní záměr autorky využít pro popis vývoje produkčních ukazatelů tzv. Zelené knihy, tedy každoročně vydávané publikace ministerstva zemědělství o stavu zemědělství, byl záhy opuštěn pro nekonzistenci dat v nich uváděných.

(Bečvářová, 2001) a restituční proces vrcholil právě během této etapy. Restituce však ne vždy znamenaly návrat vlastníků k zemědělství, naopak vlastnictví a užívání půdy se spíše oddělilo, když 60% podnikatelských subjektů v zemědělství podnikalo na pronajaté půdě. Tím se situace v ČR v první polovině 90. let lišila i od EU, kde převažovalo podnikání fyzických osob na vlastní půdě. Na konci roku 1994 obhospodařoval 97% zemědělské půdy soukromý sektor, zbylou plochu sektor státní (Horská, Spěšná, 1996).

Liberální etapa (1992 - 1994)⁹ byla určena svým základním úkolem, jímž bylo provedení zásadních systémových změn hospodářství. Zemědělská politika byla, na rozdíl od tehdejší zemědělské politiky EU, značně liberální, veškeré přímé zásahy do ekonomiky byly odmítány. Byly zrušeny veškeré transformační polštáře (maximální ceny vybraných potravin, minimální ceny zemědělských komodit) i přímé podpory do důchodů zemědělců. Zatímco nedílnou součástí zemědělské politiky EU jsou sociálně ekologické funkce zemědělství spojené především s rozvojem venkova, uchováním kulturního dědictví, ochranou přírody a zachováním obnovitelných zdrojů, zemědělská politika ČR tuto „komplexnost“ funkcí, které plní zemědělská výroba, výrazně oslabila a soustředila se pouze na tržní, produkční funkci tohoto sektoru. Prioritou bylo odstranění vysokých přebytků zemědělské produkce, vzniklých v důsledku skokového poklesu poptávky, stabilizační politika byla omezena na intervenční nákup a export některých zemědělských produktů. K tomuto účelu vznikl v roce 1992 Státní fond tržní regulace (SFTR). Úroveň podpory je ve srovnání se startovací etapou poloviční (Bečvářová, 2001). Domácí trh byl málo chráněn, zohledňovány byly více zájmy spotřebitelů než výrobců. Odvětví bylo hlavně díky absenci některých nástrojů hospodářské politiky, obvyklých v EU, málo konkurenceschopné a celkově nestabilní (Neumann, 2004).

Rozvojová a sociálně stabilizační etapa (1994 - 1997) znamenala částečné přehodnocení liberálních postojů. Docházelo k intervenčním nákupům a subvencovaným vývozům, byly konstruovány minimální garantované ceny výkupu a sazby vývozních subvencí. Tyto zásahy však pokrývaly menší okruh výrobků a méně reflektovaly tržní situaci než obdobné mechanismy v EU. Byly zavedeny přímé podpory za tzv. udržování krajiny v kulturním stavu v méně příznivých agroekologických podmínkách. (Bečvářová, 2001). Byl založen Podpůrný garanční rolnický a lesnický fond, který od roku 1994 slouží k podpoře zakládání nových farem a poskytuje záruky na zemědělské a lesnické úvěry a

---

⁹ Neumann (2004) „startovací“ a „liberální“ období slučuje v jednu etapu v letech 1990 - 1993.

dotuje úroky splácené z těchto úvěrů. Chyběla výraznější celní ochrana, přímé podpory výrobcům nebo státní cenové garance. Přes vyšší důraz na rozvojové a sociální otázky však trend poklesu podpor pokračuje (Bečvářová, 2001). Neumann (2004) se zde od Bečvářové liší, když se zvýšení důrazu na mimoprodukční funkce zemědělství klade až do doby od poloviny roku 1996 do konce roku 1998. Až v červenci 1996 se totiž vláda zavázala k provádění venkovské politiky, financování ekologických postupů, stabilizaci potravinového trhu a k podpoře mimoprodukčních funkcí zemědělství. V roce 1997 byl přijat Zákon o zemědělství, na jehož základě jsou alternativní činnosti zemědělské výroby používány jako nástroj k údržbě krajiny či je podporováno ekologické zemědělství. V roce 1998 byly zavedeny platby na údržbu krajiny. V roce 1999 tvořily platby z podpůrných programů (mimoprodukční formy zemědělství, ekologie, méně příznivé oblasti) 50% celkových výdajů ministerstva zemědělství ČR.

Zemědělská politika v těchto třech etapách měla stejný charakter - nebyla ucelenou koncepcí, ale převážně šlo o opatření reagující na aktuální problémy (Doucha, 1998). Neumann (2004) k tomu dodává: „*Ačkoliv je nesporné, že zásadní transformace českého zemědělství byla nevyhnutelná, včetně určité redukce jeho rozsahu, byly v jejím průběhu zásadně zhoršeny podmínky hospodaření zemědělských výrobců.*“ (Neumann, 2004: 49).

Doucha (1998) shrnuje trvalé rysy české zemědělské politiky v 90. letech:

- finanční úspornost politiky (ČR patřila mezi země s nejnižší úrovní podpor zemědělství)
- nestabilita politiky týkající se společenských požadavků na zemědělství (nevyjasněnost nástrojů podpory či požadavků na environmentální funkce zemědělství)
- centralizované uplatňování politiky bez uplatnění regionálních přístupů
- „neprogramové“ pojetí nástrojů politiky, které jsou založeny výhradně na podporách, jejichž poskytování není podmíněno např. plněním environmentálních požadavků

Na konci roku 1997¹⁰ pak začíná **předvstupní etapa** (Bečvářová, 2001), která končí vstupem ČR do EU. V této etapě převládá snaha o přiblížení českého zemědělského systému k EU, a to jak z hlediska právního, tak tržního. Jak již bylo zmíněno výše, Evropská unie uplatňuje tzv. společnou zemědělskou politiku, jejímž základem se systém

---

¹⁰ Podle Neumanna v roce 1998

subvencí a klíčovým pojmem je *multifunkční zemědělství*. Multifunkční zemědělství vyjadřuje kombinaci klasických tržních zemědělských produktů s poskytováním netržních veřejných statků a služeb zemědělství, které zahrnují vlivy a přínosy zemědělství ke zlepšování stavu zemědělských a venkovských oblastí, venkovské krajiny, biodiverzity na zemědělských a přilehlých půdách, příspěvek zemědělství k sociálně-ekonomické životaschopnosti venkovských komunit, kulturnímu a historickému dědictví, rekreaci a turismu, čistotě vod a půd, bioenergii, zdravotní bezpečnosti a kvalitě potravin (zejména podporou organického zemědělství) a příznivější podmínky pro chovaná hospodářská zvířata (Seják et al., 2008)

Společná zemědělská politika je realizována především systémem dotací, podpor a kvót. Český agrární sektor se tedy musel připravit nejen na převzetí existujících norem, ale hlavně vytvořit podmínky pro jejich implementaci. Pro oblast zemědělství byl zásadní tzv. Program SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development), který napomáhal kandidátským zemím při řešení konkrétních úkolů při zavádění *acquis* vztahujícího se ke společné zemědělské politice.¹¹ Program SAPARD byl zaměřen na výraznější propojení zemědělství a venkova, které mělo vést ke zvýšení konkurenceschopnosti zemědělství a trvale udržitelnému rozvoji venkovských oblastí, přičemž finanční prostředky byly poskytovány zhruba v poměru 2:1 mezi projekty v sektorech zemědělství a rozvoje venkova. Finance z programu SAPARD byly využívány do data vstupu ČR do EU.

V roce 2000 byl zrušen SFTR a založen Státní zemědělský intervenční fond (SZIF), který se stal jednou z rozhodujících institucí sbližování nástrojů české agrární politiky se společnou zemědělskou politikou EU. SZIF ze zákona provádí opatření pro stabilizaci trhů se zemědělskými výrobky a potravinami, a to tím, že poskytuje finanční podporu, provádí intervenční nákupy zemědělských výrobků a potravin a zajišťuje případné zpracování tohoto zboží či poskytuje subvence při vývozu zemědělských výrobků. Jeho finančními zdroji jsou dotace ze státního rozpočtu, podpory poskytnuté EU nebo jiným zahraničním subjektem a příjmy z prodeje intervenčně nakoupených zemědělských výrobků a potravin (Bečvářová, 2001). Jako zprostředkovatel finanční podpory z Evropské unie a národních zdrojů funguje SZIF dodnes.

---

¹¹ Informace z webových stránek Ministerstva financí ČR. Citováno dne 13.2. 2011 z http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/pom_eu_ukonprogr_sapard.html

Jako **povstupní etapu** jsem pro potřeby této práce označila období od vstupu ČR do EU. „*Vstup České republiky do EU přináší nové rozměry a vztahy mezi členskými státy navzájem. Členství v Evropské unii je na jedné straně partnerstvím, na druhé straně si jednotlivé státy a jejich ekonomiky na evropském i světovém trhu konkurují a vstupují do velmi těsné interakce.*“ (ČSÚ, 2010: 4).

Základní odlišností českého zemědělství i po vstupu do EU, zejména oproti zemědělství v zemích EU 15, je vyšší průměrná velikost podniků s převahou podniků právnických osob, které hospodaří z více než 80 % na pronajaté půdě. Tato převažující velkovýroba představuje jednu z hlavních komparativních výhod. Dalšími výhodami českého zemědělství jsou trojnásobně nižší cena práce a asi pětikrát nižší cena půdy. Srovnání ekonomiky mezi zemědělstvím ČR a zemědělstvím zejména zemí EU 15 však potvrzuje stále existující rezervy ve zvyšování konkurenceschopnosti českého zemědělství (ČSÚ, 2010)

1.2.2. Vývoj regulace agrárního trhu

Financování českého zemědělství bylo v době před revolucí založeno na rozsáhlé dotační podpoře. Také v rámci poměrně radikální ekonomické reformy, která po revoluci následovala, byla určitá míra dotací zachována, zásadně se však snížil jejich objem. Největší pokles výše podpor přišel v letech 1991 a 1992, objem dotací se však snižoval až do roku 1997 (viz graf 1.1 v příloze 2). Došlo také ke změně ve struktuře podpor, posílily přímé dotace a dotace na vstupy, snížila se naopak podpora cen v rámci přibližování cen ČR cenám světovým (Běčvářová, 2001)

Po vstupu ČR do EU došlo k dalšímu nárůstu dotačních výdajů na podporu agrárního sektoru. Index celkových podpor agrárního sektoru pro období 2001 - 2008 byl 173,16 (ČSÚ, 2010). Roční podpory samotnému zemědělství se za období let 2004 -2009 zvýšily více než dvojnásobně s tím, že od roku 2007 výdaje z rozpočtu EU převyšují výdaje z národních zdrojů. Zejména provozní dotace se podílely na zlepšení ekonomické situace v zemědělství. Bez nich by mnohé podniky generovaly záporný důchod ze zemědělské činnosti a nebyly by „schopné přežít“ (ČSÚ, 2010). Toto však neplatí pro chov prasat a drůbeže, který je dotacemi podporován nejméně.

„*Zhruba 70% podíl podpor na ČPH (čistá přidaná hodnota - pozn. autorky), který je téměř dvojnásobný ve srovnání se zeměmi EU 15, však signalizuje mimořádnou závislost a citlivost českého zemědělství na opatřeních zemědělské politiky.*“ (ČSÚ, 2010: 5).

Co se týká strukturálních změn dotačních podpor, tak ve srovnání s předchozím obdobím současná zemědělská politika výrazněji stimuluje zejména extenzivní chov skotu (krav bez tržní produkce mléka) v marginálních oblastech a při zapojení podniků do agroenvironmentálních programů, včetně ekologického zemědělství. (ČSÚ, 2010).

1.2.3. Ekologické zemědělství

Poprvé byly finanční prostředky na podporu vzniku ekologicky hospodařících podniků uvolněny již v roce 1991. Tyto dotace však byly zrušeny, a tak v letech 1993 - 1996 došlo ke stagnaci ploch ekologického zemědělství. Státní podpora ekologického zemědělství byla obnovena v roce 1998. Po zavedení těchto dotací počet farem i rozloha ploch obhospodařovaných v ekologickém zemědělství začaly prudce stoupat (viz graf 1.2 v příloze 2). S tím souvisí i poznámka Zagaty (2010) o tom, že nárůst počtu ekologických farem je primárně ovlivněn finanční podporou ekologického zemědělství ve formě státních dotací než spotřebitelskou poptávkou, protože ta stále zůstává nízká. Ze zmiňovaného grafu je patrný také vliv vstupu do EU a s ním spojeného větší objemu podpor pro agroenvironmentální programy. Co se týká celkového vývoje výše plateb na hektar, došlo k největšímu nárůstu plateb také v souvislosti se vstupem ČR do EU. V současnosti se výměrou půdy a počtem registrovaných farem hospodařících ekologickým způsobem ČR řadí mezi vyspělé evropské státy po bok Rakouska či Švýcarska (Zagata, 2010).

1.2.4. Vývoj zemědělské produkce

Transformační proces měl zásadní vliv i na zemědělskou produkci. Jak je možné vidět v tabulce 1.1 v příloze 2, po roce 1990 došlo k poklesu všech zásadních zemědělských ukazatelů¹². K prudkým změnám pak došlo hlavně v první polovině 90. let.

Hektarové výnosy zemědělské půdy poklesly, a to hlavně na počátku 90. let (viz tabulka 1.1 v příloze 2). Tento vývoj byl zapříčiněn především značným poklesem průmyslových a statkových hnojiv, růstem podílu necertifikovaných osiv, vypouštěním řady technologických operací a dalšími faktory vyplývajícími z nepříznivé ekonomické

---

¹² Jak již bylo zmíněno výše, tato práce nemá ambice podat vyčerpávající analýzu vývoje českého zemědělství v posledních 20 letech, proto byly vybrány pouze některé ukazatele, a to takové, které autorka považovala za zásadní pro nastínění situace v českém zemědělství a na základě osobních zkušeností určitým způsobem „rezonující“ se zprávami o zemědělství v médiích.

situace zemědělců (Doucha, 1998). Na počátku transformačního procesu tvořilo zemědělství 7,4% hrubého domácího produktu (HDP) a zaměstnávalo 9,9% obyvatel ČSFR. 58,8% hrubé zemědělské produkce (HZP) tvořila produkce živočišná (Bečvářová, 2001). Po revoluci však nastal klesající trend zemědělské produkce. K největšímu poklesu v objemu zemědělské produkce došlo v období 1989 - 1993, a to o 29%, přičemž výrazněji poklesla živočišná výroba. Jelikož ale nedošlo k současnému snížení výměry obhospodařované půdy, znamená to, že pokles produkce byl provázen poklesem hektarových výnosů a stagnací užitkovosti hospodářských zvířat (Bečvářová, 2001). Pokles objemu zemědělské produkce pokračoval i v dalších obdobích, v roce 1994 tvořil 2,8% HDP, v roce 1997 2,1% HDP (Doucha, 1998), na těchto hodnotách se ustálil a v roce 2007 tvořil podíl zemědělství na tvorbě HDP 2,11% (Bečvářová, 2008). Hektarové výnosy byly před vstupem do EU na úrovni 50-80% stavu EU (Neumann, 2004) a i po vstupu do EU zůstávají na velmi nízké úrovni, když se ČR ve srovnání se zeměmi EU 25 řadí mezi posledních 5 zemí (data z roku 2006, Bečvářová, 2008).

Co se týká skladby zemědělské výroby, tvořila v roce 1989 rostlinná výroba 41% zemědělské produkce, výroba živočišná tvořila 59%¹³. Tento poměr se v průběhu 90. let převrátil a v roce 2009 rostlinná výroba tvořila 54,3% a živočišná výroba 45,7% zemědělské produkce. Hlavní příčinou byl postupný pokles objemu živočišné produkce, především pak vepřového masa (ČSÚ, 2010)

Rozhodujícími komoditami v **rostlinné výrobě** jsou obiloviny, olejniny, cukrovka a brambory. Během 90. let se výměra osevních ploch řádově nezměnila, došlo však ke změnám ve struktuře kultur. Ubylo orné půdy (o 4,4%) a přibylo luk a pastvin (o 11,5%). Zvyšovala se výměra neobdělávané půdy. (Doucha, 1998). Přetrvávajícím trendem je ústup zemědělské půdy novým stavbám, a to především obchodním střediskům a skladům. Přesto má z těchto zemí ČR největší podíl zemědělské půdy na celkové rozloze a v rámci EU patří k zemím s největším podílem orné půdy na celkové rozloze (ČSÚ, 2008).

Došlo však k poklesu objemu rostlinné produkce během 90. let, který byl způsoben především poklesem intenzity výroby (Bečvářová, 2001). Důvodem je již zmíněné snížení využívání hnojiv a pesticidů. Během 90. let se snížila výměra ploch pro pěstování obilnin, brambor i cukrovky, naopak došlo k nárůstu v pěstování olejnin – objem produkce řepky

---

¹³ Zdroj: Český statistický úřad, www.czso.cz

se ve srovnání s rokem 1990 ztrojnásobil (Bečvářová, 2008) – a to hlavně díky snaze o využití řepky pro nepotravinářské účely (Bečvářová, 2001).

Po vstupu do EU došlo k nárůstu objemu i hodnoty produkce obilovin i olejnin, produkce cukrové řepy naopak zaznamenala za posledních šest let útlum, a to především z důvodu uplatnění výrobních kvót. Olejninu tak spolu s obilovinami tak zaujímají v ČR zhruba 60% podíl na hodnotě rostlinné výroby (ČSÚ, 2010).

Po celé sledované období přetrvával klesající trend **stavů skotu i prasat** (viz tabulka 1.1 v příloze 2). U početního stavu skotu došlo k prudkému poklesu na začátku 90. let, kdy stavy klesly na polovinu výchozího stavu. Hlavní příčinou byla výrazná změna poptávky po potravinách živočišného původu způsobená nárůstem spotřebitelských cen mléka a hovězího masa, které vedlo k razantnímu snižování stavů skotu (Bečvářová, 2001). Na rozdíl například od Velké Británie, neměl na spotřebu a zprostředkovaně i na stavy skotu v ČR velký vliv výskyt BSE¹⁴. Po vstupu do EU se pokles (především díky mírnému nárůstu jatečného skotu) u hovězího masa zmírnil a v roce 2007 - 2008 dokonce zastavil. Ekonomika sektoru byla příznivě ovlivněna vyplácením přímých plateb a u podniků zaměřených na chov jatečného dobytka je prokazatelný nejvýraznější vliv dotací na výsledky hospodaření. (ČSÚ, 2010).

Početní stavy prasat se během druhé poloviny 90. let pohybovaly na úrovni 85% roku 1989 a klesající trend nastal po vstupu do EU, kdy se vepřové maso dostalo do silného konkurenčního tlaku po prudkém nárůstu dovozů a klesla poptávka ze strany domácích zpracovatelů, kteří stále více nakupují suroviny v zahraničí. Projevila se také nižší konkurenceschopnost prvovýrobců a zpracovatelů vepřového masa. V průměru let 2004 - 2009 klesla v porovnání s předstupním obdobím produkce vepřového masa o 20,9 % a podíl dovozu na domácí spotřebě vzrostl z 5,4 % na 30,1 %. (ČSÚ, 2010).

Křivka popisující **stavy drůbeže** (viz tabulka 1.1 v příloze 2) by byla proměnlivější, což souvisí se zvyšováním spotřebitelské poptávky po drůbežím masem na straně jedné a s konkurencí v podobě dovozů na straně druhé. Celkový dovoz drůbežího masa včetně živé drůbeže po vstupu do EU vzrostl v průměru o 189,4 % (ČSÚ, 2010). Výskyt ptačí chřipky neměl velký vliv na spotřebu (a tím zprostředkovaně i produkci) drůbežího masa (ČSÚ: 2011).

---

¹⁴ Ingr, Ivo (2004). „Jakou perspektivu má hovězí maso v naší výživě?“ Článek ze dne 22. července 2004. Citováno dne 22.3. 2011 z <http://www.cszm.cz/clanek.asp?typ=1&id=896>

Pokles **výroby mléka** (viz tabulka 1.1 v příloze 2) souvisel s poklesem početních stavů zvířat, avšak tento pokles byl tlumen vývojem užitkovosti (Doucha, 1998). Ke dvěma výrazným poklesům produkce mléka došlo v letech 1994 a 1997 v reakci na snížení poptávky při současném otevření trhu mléka. Pokles stavů dojených krav, ke kterému docházelo od počátku devadesátých let, pak v důsledku růstu užitkovosti a limitu tržní produkce pokračoval i v dalších letech. Pokles produkce mléka se nezastavil ani po vstupu ČR do EU a ve srovnání s dalšími novými členskými státy byl nejmarkantnější (Bečvářová et al., 2008). Limitujícím faktorem pro řadu producentů mléka v ČR byla národní kvóta ve výši 2 682,1 tis. t mléka, která byla ČR při vstupu do EU přidělena, ačkoliv za ČR celkem nebyla kvóta ve všech letech stoprocentně naplňována. Produkce mléka byla dotačně podporována a *„tyto podpory výrazně ovlivnily rentabilitu produkce mléka v ČR po vstupu do EU a zejména po roce 2006 je lze považovat za činitel, který přivedl hospodářský výsledek z produkce mléka do kladných čísel.“* (ČSÚ, 2010: 48).

Po vstupu do EU došlo k výraznému růstu vývozu syrového mléka na straně jedné a dovozu mlékárenských výrobků na straně druhé, avšak dovoz proti vývozu se zvýšil podstatně dynamičtěji. (ČZÚ, 2010)

1.2.5. Spotřeba a dovoz/vývoz

Jelikož je 98% zemědělských produktů dále využíváno buď pro další zpracování v potravinářském průmyslu, nebo pro přímou spotřebu, je poptávka po produktech zemědělské výroby určena výší spotřeby a potenciálního exportu (Bečvářová, 2001).

Na samém počátku 90. let došlo ke skokovému poklesu poptávky. To bylo způsobeno zrušením záporné daně z obrátu u potravin v roce 1990, liberalizací cen při současném snížení reálných mezd (index reálných mezd se v roce 1991 snížil o zhruba 30% oproti roku 1989) a také ztrátou některých odbytišť, především východních trhů (Doucha, 1998). Kromě objemu poptávky se změnila také její struktura. Došlo ke snížení spotřeby potravin živočišného původu a vzrostla spotřeba potravin původu rostlinného. Výrazný byl i pokles spotřeby másla i mléka a mléčných výrobků (Dofková, 2001).

Po vstupu do EU byly výraznější změny registrovány u spotřeby masa. Před vstupem do EU se spotřeba hovězího i vepřového masa snižovala, na druhé straně spotřeba drůbežího masa rychle rostla. Po vstupu do EU nadále klesala spotřeba hovězího masa, avšak spotřeba vepřového i drůbežího masa rostla (ČSÚ, 2010). Tento růst poptávky byl však následován zvýšením dovozu vepřového i drůbežího masa (v období po vstupu do EU

převážil i dovoz hovězího masa nad vývozem). Kromě masa zůstaly i po vstupu do EU dovozními potravinami i zelenina, ovoce, mléčných výrobky a med. Vývoz naopak stoupl u syrového mléka a obilovin.

Podíl nákladů na potraviny v rámci peněžních vydání českých domácností se od roku 1991 mírně snižoval. V roce 2009 vydávaly české domácnosti za potraviny přibližně 23% jejich příjmů (viz graf 1.3. v příloze 3).

1.2.6. Postavení zemědělské výroby v potravinové vertikále

Ceny na jednotlivých úrovních potravinové vertikály (zemědělská prvovýroba - zpracovatelský průmysl - obchod) se od roku 1989 zvyšovaly, toto zvyšování však od počátku neprobíhalo rovnoměrně. Index zemědělských výrobců se v roce 1997 zvýšil oproti roku 1989 na 151,7, cenový index průmyslových výrobců potravin se zvýšil na 201,1 a index spotřebitelských cen potravin na 277,7 (Doucha, 1998). Právě tato neekvivalence ve smyslu „odtrženosti realizačních cen od objektivních výrobních nákladů“ (Seják et al., 2008: 7), která probíhala po celé sledované období, je podle Sejáka a kol. (Seják et al., 2008) největším problémem současného (nejen) českého zemědělství. Tato neekvivalence jinými slovy znamená rozevírání cenových nůžek, kdy spotřebitelské ceny i ceny průmyslových zpracovatelů surovin rostou, ale odbytové ceny, tedy ceny zemědělských výrobců stagnují či mírně klesají a v mnoha případech jsou pod úrovní výrobních nákladů.

Grafy 1.3 a 1.4 v příloze 2 tento jev zachycují na příkladech vývoje cen mléka a vývoj cen pekařské pšenice a bílého pečiva. Seják a kol. k nim uvádějí příklad roku 2004, kdy náklady na výrobu litru mléka činily 7,91Kč/litr, tedy byly téměř totožné s prodejními cenami. Z toho vyplývá, že „zemědělec pracoval s nulovou rentabilitou a veškerý nárůst příjmů z rostoucích cen získávali zpracovatelé a v posledních letech zejména prodejci (tj. zejména obchodní řetězce).“ (Seják et al. 2008: 8).

Příklad vývoje cen pekařské pšenice a bílého pečiva je stejný. Zatímco cena 1 kg pekařské pšenice v letech 2001 - 2006 relativně stagnovala na úrovni 3 Kč, spotřebitelská cena za stejné období vzrostla z 25 na 46 Kč, tedy téměř o 100 Kč. Příčinou nutnosti dotovat zemědělskou výrobu tedy Sedlák a kol. vidí ne v nízké konkurenceschopnosti českých zemědělců, ale v nerovnoměrnosti rozdělování hodnoty v potravinových vertikálách.

Dominantní postavení zpracovatelů a obchodu a zvyšování podílu potravinářského průmyslu a obchodu na přidané hodnotě potvrzuje i Bečvářová (2004). K této dominanci podle ní dochází koncentrací a monopsonním¹⁵ či oligopsonním¹⁶ postavením zpracovatelů a obchodu. Díky této velké tržní moci si pak zpracovatelé či obchodníci mohou vybírat dodavatele i stanovovat podmínky dodávky suroviny a jsou to fakticky oni, kdo rozhoduje o volbě struktury a rozsahu zemědělské výroby v daném regionu.

1.3. Sociálně-ekonomické postavení zemědělců a jeho změny

Přestože došlo při transformačním procesu ke změnám vlastnických vztahů a k rozvoji soukromého podnikání, většina zemědělských pracovních sil měla po celé sledované období status námezdní pracovní síly. V zemědělství je jejich podíl sice nižší než v celkové národohospodářské struktuře zaměstnanosti, což je kompenzováno jednak vyšším podílem kategorie podnikatelů na vlastní účet (ti sami pracovní místa nevytvářejí), a dále pak vyšším podílem pracujících členů družstev a pomáhajících rodinných příslušníků (Spěšná et al., 2009).

1.3.1. Situace na agrárním trhu práce

Transformační proces přinesl značný pokles pracovních sil v zemědělství (Doucha, 1998). Počet pracovníků v zemědělství tak na konci 90. let dosáhl úrovně vyspělých hospodářských zemí, která se pohybuje okolo 5 procent. Zaměstnanost v zemědělství se od roku 1989 do roku 1999 snížila o 64,2 %, přičemž nejvyšší relativní úbytek zemědělských pracovníků nastal v letech 1991/1992 (24,0 %) a 1992/1993 (13,2 %) (Horská, Spěšná, 2000). Poté se tempo tohoto poklesu zvolnilo a v období let 2001 - 2004 se meziroční úbytky pohybovaly v rozpětí 2-5 %. Po vstupu do EU se v období 2005 - 2008 úbytky relativně stabilizovaly a meziročně se pohybovaly v rozpětí 2 až 4 % (Spěšná a kol., 2009). Proces snižování počtu pracovníků zasáhl více ženy, hodnota zaměstnanosti žen v zemědělství z roku 2008 je 30,2%, což je nejnižší hodnota za celé transformační období (Spěšná et al., 2009).

---

¹⁵ **Monopson** je v ekonomii stav, kdy existuje pouze jeden subjekt na straně poptávky a zpravidla více subjektů na straně nabídky.

¹⁶ **Oligopson** je struktura trhu charakteristická malým počtem kupujících a velkým počtem prodávajících

1.3.2. Kvalifikační a věková struktura

V zemědělství dochází po celá 90. léta v souvislosti s procesem snižování zaměstnanosti v zemědělství k pozvolnému zlepšování vzdělanostní struktury pracovníků. Poklesl podíl pracovníků se základním vzděláním a naopak vzrostl podíl vyučených, maturantů a vysokoškoláků (Doucha, 1998). I přes nominální nárůst pracovníků s vyšším vzděláním (ubylo relativně více nekvalifikovaných pracovníků než absolventů středních škol a maturitou a vysokoškoláků) znamenala transformace, hlavně na počátku 90. let, odliv kvalifikovaných, podnikatelsky schopných a mladých zemědělských odborníků mimo odvětví a projevil se i malý zájem absolventů středních a vysokých škol o práci v zemědělské prvovýrobě (Bečvářová, 2001). Po celé sledované období zůstává vzdělanostní úroveň pracovníků v zemědělství stále výrazně nižší než pracovníků v národním hospodářství celkem. *„Mezi zemědělci jsou podstatně vyšší podíly pracovníků vyučených a pracovníků se základním vzděláním, naopak výrazně nižší podíly pracovníků s úplným středním a vysokoškolským vzděláním.“* (Spěšná et al., 2009: 14).

Zásadním trendem probíhajícím od počátku transformačního období do současnosti je stárnutí zemědělské populace. Právě věková struktura zemědělské populace představuje v současnosti její nejvýznamnější sociodemografický problém. Zatímco v roce 1989 tvořili pracovníci do 30 let více než jednu pětinu zemědělských pracovních sil (21,4 %), v roce 1995 17,8 %, v roce 2000 13,5 % a poté se jejich podíl stabilizoval na hodnotách okolo 11 % - 12 %. Oproti národnímu hospodářství, kde pracovníci do 45 let představují necelých 40%, v zemědělství tvoří tato věková skupina 55% pracovní síly (Spěšná et al., 2009). Nepříznivou situaci, kdy v zemědělství v průběhu transformace mladší a perspektivnější zaměstnanci odešli a zůstali hlavně ti starší, potvrzuje i případová studie z českých farem (Nešpor, 2005).

1.3.3. Mzdy

Snížení počtu pracovníků sice znamenalo růst produktivity práce, mzda v zemědělství však výrazně zaostávala za průměrem ČR. V roce 1989 dosahovalo zemědělství vyšší úroveň průměrných mezd než průmysl i národní hospodářství. Od roku 1992 se začala prohlubovat disparita mezd v zemědělství oproti mzdám v průmyslu a v národním hospodářství. V letech 1993 až 1995 se pohybovala na relativně stabilní úrovni (přibližně 85 % výše mezd v národním hospodářství), v roce 1997 již poklesla pod 80 %

(Horská, Spěšná, 2000). Od té doby se ustálila na hodnotách okolo 75% výše mezd v národním hospodářství (Spěšná et al., 2009).

Přihlédneme-li k faktu, že v zemědělství přetrvává nejdelší pracovní doba ve srovnání s ostatními resorty (o 5% delší než v národním hospodářství), je nutné konstatovat, že *„se potvrzuje pověst zemědělství jako špatně odměňujícího sektoru, přičemž zvýšení atraktivnosti sektoru ve mzdové oblasti pro mladé a kvalifikované pracovníky zůstává důležitým předpokladem pro zajištění průběžné obměny pracovních sil v odvětví, a tím i předpokladem pro udržení funkčnosti a konkurenceschopnosti českého zemědělství.“* (Spěšná et al., 2009: 42).

1.3.4. Postavení zemědělců ve společnosti

Během transformačního procesu došlo ke ztrátě společenské prestiže zemědělství. Tento pokles prestiže, který Tuček s Machoninem (1993) považují za spojený se změnami v příjmech a mocenském postavení profesních skupin a který nazývají „latentní mobilitou“, nastal ihned na počátku transformačního procesu. Jak ukazují výzkumy výše zmíněných autorů z let 1990 a 1992, které hodnotily 39 různých profesí, na žebříčku prestiže poklesla všechna hodnocená zemědělská povolání: agronom z desátého místa v roce 1990 na místo třinácté v roce 1992, soukromý zemědělec ze třináctého na dvacáté a traktorista z dvacátého třetího na třicáté druhé místo v roce 1992. Tyto změny jsou důležité nejen pro postavení zemědělců ve společnosti, ale mohou mít i praktické dopady. Nízká prestiž uplatnění v zemědělství totiž nepříznivě podmiňují reprodukci pracovních sil v odvětví (Horská, Spěšná, 2000). Názory zemědělců samotných těmto číslům odpovídají. Podle výzkumu z roku 1994, který proběhl na 786 respondentech, kteří zastupovali podílové vlastníky zemědělské půdy a majetku, soukromé zemědělce i zaměstnance v zemědělství (Horská, Spěšná, 1996), si většina (73%) respondentů myslela, že prestiž zemědělství ve srovnání s předrevolučním obdobím klesla, 21% respondentů si myslelo, že revoluce na prestiž neměla vliv a podle 6% respondentů byla prestiž zemědělství vyšší. Stejný výzkum ukázal, že 61% respondentů považovalo odvětví zemědělství za nedocenené v rámci struktury národního hospodářství a 55% mělo pocit sociální nespravedlnosti při řešení dopadů transformace na sociální postavení zemědělců.

1.3.5. Motivace pro práci v zemědělství

Výzkum Horské a Spěšné (1996) se zabýval i motivacemi lidí pracujících v zemědělství. Mezi pozitivními faktory byly nejčastěji zmiňovány život na venkově (73% oslovených), zajímavost práce (71%) a práce v přírodním prostředí (23%). Mezi nevýhody pak patřil nedostatečný příjem (81%), delší pracovní doba (61%) a sociální nejistota podnikání v zemědělství (55%). 73% respondentů pocívalo záporné stránky práce v zemědělství jako převažující.

Finanční situace a dostatečnost příjmů ze zemědělské činnosti nebyla hodnocena příliš pozitivně. 8% respondentů uvedlo, že se užívá dobře, 64% jakžtakž a 28% se podle svého mínění zemědělskými příjmy neužívalo. Respondenti si uvědomovali disparitu příjmů ve srovnání s příjmy v jiných odvětvích, většina je považovala za nižší, pouze 12% za srovnatelné a 1% za vyšší. 39% se domnívalo, že se jejich finanční situace po roce 1989 zhoršila, podle 45% zůstala stejná a podle 16% se zlepšila.

S finanční situací souvisí i téma dotací. Přestože jako podmínky úspěšného podnikání byly nejvíce zmiňovány schopnost, pracovitost a podnikatelský záměr, byla podle poloviny respondentů pro možnost podnikání v zemědělství stání podpora nezbytná, následovaly styky a známosti (39%) a kapitálová nezadluženost (38%). Pouze 3% dotázaných souhlasila s možností úspěšného podnikání bez státních zásahů, podle ostatních by se situace zhoršila. Většina respondentů (více než 70%) se vyslovila pro plošné podpory. 21% respondentů se domnívalo, že za tehdejších podmínek nebylo možné úspěšně podnikat.

1.3.6. Sociální funkce zemědělství

Zemědělství neplnilo a neplní pouze funkci zásobovací, ale má také funkce společenské, a to hlavně schopnost vytvářet celospolečensky i regionálně přijatelné podmínky sociálního života a individuálního rozvoje lidí, kteří v zemědělství pracují. Podle Horské a Spěšné (1994) tyto funkce selhávají. Od revoluce klesá počet pracovníků v zemědělství, sociálně-demografická rovnováha na venkově je narušena – obyvatel venkova ubývá, poměr se posouvá směrem k lidem v poproduktivním věku. Prohlubuje se příjmová disparita nominálních příjmů zemědělců vzhledem k příjmům v ostatních odvětvích. Pro vytváření identity rolnického a vesnického společenství je nutná obnova tradičních hodnot „selství“, jelikož „dodavateli“ nemateriálních funkcí a produktů

zemědělství mohou být jen drobní rolníci, nikoliv velká družstva (Nešpor, 2009). Po roce 1989 se však žádný „návrát rolnictva“ nekonal a příliš se nezměnilo ani celospolečenské vnímání zemědělců, kteří stojí na okraji zájmu společnosti. Změna tohoto stavu je v současné situaci nepravděpodobná, protože hospodaření fyzických osob, s nímž jsou tradiční hodnoty spojovány, nezajišťuje těmto osobám příjmy srovnatelné s pracovníky ostatních odvětví, ani pocit společenského uznání.

Zemědělský venkov zůstal v zajetí stereotypů normalizačního způsobu života, vyznačuje se pasivitou ke společenským změnám, verbálním nesouhlasem (reptáním) a opatrnými, vyčkávacími postoji (Nešpor, 2005). Na druhou stranu Nešpor už vidí zárodky rozdílů mezi městem a venkovem, který „vede u venkovských komunit k vyššímu sebehodnocení a vědomí potřeby společnosti.“ (Nešpor, 2005: 72). Základ úspěchu v zemědělství nachází Nešpor v odpoutání se od zvyklostí a sociálních sítí z období komunismu, otevření se novým technologiím a přístupům, ale to vše současně s návratem k „tradičnímu“ selství, neseným především rodovou tradicí (Nešpor, 2009). V této souvislosti Nešpor připomíná i roli celé společnosti, která ovlivňuje podobu a postavení zemědělců. Aby zemědělství dokázalo společensky fungovat, je „*nutná společnost, která si může dovolit konzumovat dobrý, tedy domácí a „bio“ chřest a je ochotná za to zaplatit patřičnou cenu.*“ (Nešpor, 2009: 42).

1.4 Některé nevládní stavovské organizace v agrárním sektoru

Agrární komora České republiky je sdružení podnikatelů (právnických a fyzických osob) ustavená podle zákona č. 301/1992 Sb. o Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky ve znění zákona č. 121/1993 Sb. a zákona č. 223/1994 Sb. Posláním komory je podpora podnikatelských aktivit v zemědělství, potravinářství a lesnictví, prosazování a ochrana zájmů a zajišťování potřeb svých členů.¹⁷ V roce 2005 přijala AK ČR mediální poradkyni s cílem podpořit medializaci práce AK ČR a utváření pravdivého obrazu zemědělce.¹⁸

Zemědělský svaz České republiky je právnickou osobou, která je dobrovolným, nezávislým, nevládním a nepolitickým sdružením právnických a fyzických osob –

¹⁷ Webové stránky Agrární komory ČR. Citováno dne 13.2. 2011 z <http://www.agrocr.cz/statut.htm>

¹⁸ Veleba, Jan (2006). „České zemědělství v roce 2005 z pohledu Agrární komory“. Článek ze dne 20. 3. 2006. Citováno dne 13.2.2011 z <http://www.agris.cz/detail.php?id=147245&iSub=518>

zemědělských obchodních společností, zemědělských družstev, odbytových družstev a společností, zemědělců a dalších podnikatelů, jejichž podnikání je především zaměřeno na zemědělství, pěstitelství, chovatelství a služby - které se sdružily na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů v souladu s právními předpisy České republiky. Předmětem činnosti Svazu je obhajovat a prosazovat zájmy svých členů v oblasti produkce, odbytu a zhodnocování zemědělské produkce, usilovat o rozvoj zemědělství a venkova, pomáhat svým členům v rozvoji jejich podnikatelských aktivit a za tím účelem jim poskytovat služby, poradenský servis a vzdělávání v oblasti hospodářské, ekonomické, podnikatelské, obchodní, právní a sociální.¹⁹

Asociace soukromého zemědělství České republiky je dobrovolnou stavovskou a profesní organizací soukromých zemědělců v České republice. Veškerá činnost Asociace soukromého zemědělství ČR (ASZ ČR) vychází z respektování starých selských tradic a přesvědčení o perspektivě rodinných farem jako základu moderního evropského zemědělství a živého venkova. Základním předmětem činnosti je obhajoba ekonomických, sociálních a odborných zájmů českých soukromých zemědělců v České republice a v zahraničí.²⁰

Jak již bylo zmíněno výše, stavovské organizace v agrárním sektoru často zaujímají zcela odlišné postoje od Agrární komory ČR. Dochází k ostrým názorovým rozepřím, předseda ASZ ČR Stanislav Němec například obvinil předsedu AK ČR z odpovědnosti za neutěšený stav českého zemědělství, protože „*to byla právě Agrární komora ČR, která dlouhodobě a zcela systematicky přes své ministry za ČSSD protlačovala právě takovou zemědělskou politiku, jejímž důsledkem je dnešní stav.*“²¹ Současně vyčítá Velebovi, že on sám stylizuje zemědělce do negativního obrazu, ve kterém jsou „*nějakým nesvéprávným a neschopným stádem ovcí, kterému někdo shůry zařídí, co „s ním“ bude.*“²² Představitelé ASZ ČR také tvrdí, že prostor v médiích dostává pouze AK ČR v osobě Jana Veleby a

¹⁹ Webové stránky Zemědělského svazu ČR. Citováno dne 13.2. 2011 z <http://www.zsccr.cz/o-nas/>

²⁰ Webové stránky Asociace soukromého zemědělství ČR. Citováno dne 13.2. 2011 z <http://www.asz.cz/cs/profil-asz-cr/>

²¹ Němec, Stanislav (2007). „Co s kým bude“. Článek ze dne 31.1. 2007. Citováno dne 13.2. 2011 z <http://www.asz.cz/cs/aktualne-z-asociace/co-s-kym-bude.html>. Stanislav Němec je předsedou předsedy Asociace soukromých zemědělců ČR.

²² Němec, Stanislav (2007). „Co s kým bude“. Článek ze dne 31.1. 2007. Citováno dne 13.2. 2011 z <http://www.asz.cz/cs/aktualne-z-asociace/co-s-kym-bude.html>. Stanislav Němec je předsedou předsedy Asociace soukromých zemědělců ČR.

v důsledku toho má „většina společnosti problémy resortu a podnikatelů v něm spojené s názory Agrární komory ČR a jejím prezidentem Janem Velebou, především proto, že média jako by ani jiného reprezentanta zemědělství neznala.“²³

2. Média

2.1. Sociální realita jako konstrukt

Ještě před samotnou analýzou proměn mediálního obrazu zemědělství je zapotřebí vytyčit širší teoretický rámec práce. Tímto rámcem, skrze nějž bude daná problematika uchopena, je sociálně konstruktivistické paradigma. Konkrétním východiskem bude práce amerických sociologů Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna *Sociální konstrukce reality* (1999).

Základem sociálně konstruktivistického paradigmatu je tvrzení, že sociální svět není objektivní realitou, nýbrž je neustále konstruován prostřednictvím lidské komunikace a interakce. Lidé však na tuto skutečnost zapomínají a sociální svět, který je jimi samými vytvářen, vnímají jako objektivní realitu, realitu, která je obdobná realitě světa přírody (Berger, Luckman, 1999). Sociální realita je tedy tvořena skrze sociální procesy, je tedy relativní. Tato sociální realita je však předávána v procesu socializace jako objektivní pravda a formuje tudíž zpětně to, co je potom jedincem vnímáno jako subjektivní realita. „Společnost je výtvořem člověka. Společnost je objektivní realitou. Člověk je výtvořem společnosti.“ (Berger, Luckman, 1999: 64). Sociální svět má tedy svůj původ v lidských činnostech, většinou ho ale vnímáme jako reálný a jako takový ho také svými činnostmi udržujeme.

Pro společenský život je podle Bergera s Luckmanem zásadní tzv. sociální vědění. Toto vědění je chápáno jako soubor obecně platných pravd o sociální realitě každodenního života a předurčuje tak chování jedinců v běžných situacích. A právě toto vědění objektivizuje svět skrze systémy znaků. Podle de Saussura jsou tyto znakové systémy to, co je mezi lidskými jedinci a světem, který zakoušejí. Tyto znaky získávají význam skrze uspořádání do podoby kódů, přičemž hlavním kódem je jazyk. „Kódy obdařují svět významem či smyslem tím, že ho uspořádávají do kategorií a vztahů, které neexistují

---

²³ Havel, Petr (2008). „Souboj o zemědělství začíná“. Článek ze dne 21.5. 2008. Citováno dne 13.2. 2011 z <http://www.asz.cz/cs/aktualne-z-asociace/souboj-o-zemedelstvi-zacina.html>

„přirozeně“, ale které reprezentují zájmy, hodnoty a fungování lidských společností.“ (Fowler, 1991: 3). Fowler uvádí příklad slov „rostliny“ a „plevel“, mezi kterými je rozdíl sémiotický, nikoliv botanický. Funkce kódů, ať už jazyka či jiných, tak není pouze komunikace mezi lidmi, jelikož mají i roli kognitivní - poskytují uspořádané duševní vyjádření naší zkušenosti (Fowler, 1991). Jazyk je tedy zásadním nástrojem procesu sociální konstrukce reality, jelikož umožňuje překlenout jedincovu sféru vlastní působnosti, tedy jeho „tady a teď“, a vytvořit a sdílet společné významy. Prostřednictvím těchto významů jsou sdílené zkušenosti objektivovány, to znamená uspořádány jako objekty, které mají být vnímány jako realita. V rámci jazykového společenství jsou tímto způsobem nové zkušenosti začleněny do již existujícího souboru vědění a spolu s dalšími zkušenostmi zpřístupněny všem (Berger, Luckman, 1999).

Sociální realita, respektive představy jednotlivých členů společnosti o ní, je tedy podle zastánců funkcionalistického přístupu společensky produkovaná a distribuovaná prostřednictvím určitých zdrojů poznání, které utváří sociální vědění. V moderní společnosti jsou velmi důležitým zdrojem poznání média (Burton, Jiráček, 2001).

Média přetvářejí, dotvářejí či zcela mění vše, čeho se zmocní, a dosazují to do celku, který nabízejí publiku (Jiráček, Köppelová, 2003). Vliv médií spočívá hlavně v konstruování významů, které si spojujeme s různými slovy. Podle DeFleura a Dennise (1998) nekomunikujeme o realitě, ale prostřednictvím vztahování se k našim subjektivním zkušenostem. Význam je právě touto subjektivní zkušeností. Významy jsou obecně konstruovány v různých komunikačních procesech, kde je naše porozumění těmto významům tvarováno a stabilizováno. A právě média jsou v moderních společnostech významnou součástí těchto procesů, protože média poskytují mnoho zkušeností, ze kterých si jedinci utvářejí významy pro slova. Jedinci tak často přebírají tyto mediální interpretace, které se pak prostřednictvím komunikace ve společnosti zakotvují. Média tak hrají důležitou roli při zavádění, rozšiřování, nahrazování i stabilizaci významů a tedy i ve formování lidského myšlení.

Na mediální komunikaci je možné nahlížet jako na přenos sdělení (z jednoho místa na mnoho míst), ale také jako na zdroj, který potvrzuje platnost převládající ideologie. „*Veškerý mediovaný materiál je nevyhnutelně produktem a součástí doby a kultury, v níž vzniká, a nese v sobě platné kulturní i společenské hodnoty.*“ (Burton, Jiráček, 2001: 178). Média tedy zřetelně preferují některé hodnoty, postoje a představy, které společnost sdílí. Tím média podporují dané rozložení moci. Média se tak podílejí jak na socializaci

jednotlivce, tak na utváření podoby společnosti a společenských vztahů. Navíc díky schopnosti oslovit velké množství příjemců nemůže médiím žádná jiná instituce v tomto ohledu konkurovat (Burton, Jirák, 2001).

2.2. Média a veřejný prostor

Konvenční přístup k demokratickému veřejnému prostoru a roli médií v něm, který vychází z Habermasova pojetí, představuje veřejný prostor jako autonomní oblast vytvořenou v období raného kapitalismu. Takový veřejný prostor je neutrální oblastí, která nabízí rozsáhlý přístup k relevantním informacím ovlivňujícím veřejné blaho. Ve veřejné sféře není diskuse pod žádným převažujícím tlakem a všichni účastníci jsou si v ní rovni. V takto definovaném veřejném prostoru probíhá racionální diskuse, jejímž prostřednictvím lidé určují směr, jímž se má společnost ubírat. Jejich takto vymezené představy se pak odrážejí praktickém politickém rozhodování. Média kromě toho, že poskytují prostor pro tuto diskusi, mají v tomto konceptu tři pozice – média jako veřejný hlídací pes, média jako zástupce veřejnosti a média jako zdroj veřejných informací (Jirák, Říchová, 2000). Mezi médii a veřejností existuje vzájemná závislost – veřejnost potřebuje média jako prostor pro diskusi v „veřejných tématech“, média potřebují veřejnost jako jedno ze svých publik (Jirák, Köppelová, 2003).

Takto fungující koncept je však považován pouze za ideál. Stať Jamese Currana ve sborníku Jiráka a Říchové (2000) ukazuje, proč je ve skutečnosti role médií, kterou tento koncept předpokládá, výrazně narušena. Pozice médií jako hlídacího psa předpokládá nezávislost médií na vnějších vlivech. Veřejnoprávní média však mohou být pod nátlakem vlády. Média, která by byla plně nezávislá na vládě, musí být zakotvena na volném trhu a nesmí být regulována, protože každá regulace znamená omezení této nezávislosti. Ani to ale jejich nezávislost nezaručí, protože se média vázaná na trh jsou závislá na soukromých či veřejných strukturách moci. Podle dosavadní praxe vedla deregulace ve svém důsledku k závislosti médií na velkém byznysu. Taková média jsou pak jen málo ochotná kritizovat velké společnosti, ke kterým sama patří. Z toho vyplývá, že *„mediální společnosti nejsou nezávislými hlídacími psy ve službách veřejných zájmů, ale že jde o obchodní korporace zaměřené na sebe a své zájmy a užívající svou sílu k posílení soukromých zájmů.“* (Jirák, Říchová, 2000: 123).

Podle Currana neobstojí ani představa vydavatele, který v zájmu vyšších zisků přizpůsobuje mediální obsah názorům publika, které neodpovídají jeho záměrům. Mediální

trh je ovládán několika oligopoly a díky tomuto silnému postavení mají mediální organizace moc tlaky publika selektivně interpretovat i odmítat. Role médií jako reprezentanta zájmů veřejnosti tak podle Currana již neplatí.

I v rámci informační role médií se projevuje tlak trhu, který vede média ke zveřejňování senzací a trivializaci zpravodajství, k uvádění informací bez kontextu a jejich personalizaci. I zpravodajství se stalo komoditou, informace „tržně nezajímavé“ se do něj nedostanou.

2.3. Vliv médií na společnost

Přesto, že média neplní onu ideální roli při zprostředkovávání racionální diskuse, jejímž prostřednictvím sobě rovní účastníci určují směr, jímž se má společnost ubírat, byla vždy určitá míra účinků médiím přisuzována. Kromě již zmíněného vlivu na konstrukci významů mohou média ovlivňovat své publikum způsobem podání informace, definováním situací a rámováním reality, směřováním pozornosti odlišným směrem, stimulací k akci či přesvědčováním, přičemž nejvíce účinků médií se objevuje jako výsledek prvních dvou uvedených typů (McQuail, 2005).

Hypotéz a teorií o vlivu médií (v zúženém pojetí zpravodajství) na veřejnost existuje celá řada, dále jsou pojednány pouze ty, které považujeme za pro tuto práci relevantní.

2.3.1. Konstrukce významů

Podle sociálně-konstruktivistického přístupu k médiím spočívá vliv médií hlavně v konstruování významů. Tyto médii konstruované významy jsou pak systematicky předkládány publiku, kde jsou na základě určité formy vyjednávání zařazeny do osobních významových struktur (McQuail, 2005).

Konstrukce významů pak probíhá na dvou rovinách. Za prvé, média konstruují určité sociální formace pomocí rámování. Za druhé, příjemci si v interakci s konstruktem nabízeným médii sami konstruují *své vlastní* pohledy na realitu a své místo v ní (McQuail, 2005). Zhodnotit, či dokonce předpovědět účinek médií tedy je přinejmenším velmi obtížné, jelikož příjemci, přestože jim médium poskytuje tzv. **preferované čtení** (prvky, tzv. orientátory, které mají signalizovat žádoucí interpretaci, jak si ji představoval ten, kdo sdělení sestavoval), mají alespoň jistý stupeň volnosti, aby mediované obsahy pochopili tak, jak sami chtějí. Obecně přitom platí, že většina z nás dekoduje sdělení skrze "filtry" vlastní zkušenosti, představy či předsudky (Burton, Jiráček, 2001).

2.3.2. Nastolování agendy

Teorie nastolování agendy neboli *agenda setting*, byla poprvé uveřejněna na počátku sedmdesátých let 20. století Donaldem Shawem a Maxwelllem McCombsem. Vychází z představy, že média nemají moc určovat, co si lidé budou myslet, ale o čem budou přemýšlet. Hlavní ideou této teorie je přesvědčení, že zpravodajství označuje veřejnosti, co jsou hlavní témata dne a to se pak odráží v tom, co veřejnost za hlavní témata skutečně považuje (McCombs, 2004). Média tedy tím, že některé témata zařadí a jiná nikoliv, mohou určovat, co bude publikum vnímat jako důležité a co jako nepodstatné. „*Média nastolují určité události a určují i jejich rozsah a pořadí důležitosti.*“ (Reifová, 2004: 16). Jinými slovy, média neovlivní, jak na určitý jev budou příjemci zpráv nahlížet, ale to, že jej budou vnímat jako významný společenský problém a tedy umístění a pozice tématu v mediální agendě podstatně ovlivňuje uplatnění tématu ve veřejné agendě (Trampota, 2006).

Proti teorii nastolování agendy stojí *koncept selektivní percepce*, který říká, že jedinec minimalizuje příjem takových zpráv, které se neshodují s jeho již existujícími názory a hodnotami, a naopak maximalizuje příjem takových zpráv, které jeho názorům a hodnotám odpovídají (McQuail, 2005). McCombs (2004) však tvrdí, že výzkumy potvrzují spíše hypotézu nastolování agendy. Sám McCombs připouští, že „*média nejsou všemocnými diktátory veřejného mínění, naopak se může stát, že zájem veřejnosti určí agendu médií.*“ (McCombs, 2004:14). Koncept nastolování agendy navíc zřejmě funguje spíše u těch témat, s nimiž příjemci nemají osobní zkušenosti a obracejí se (ovšem nikoliv nutně a výlučně) na média pro dodatečnou orientaci.

V ČR proběhl jediný výzkum na téma vztahu mediální a veřejné agendy (Kalvas, Kreidl, 2007). Přestože ani jeho autoři nevnímají mediální obsahy jako „*bezprostřední kauzální příčinu ovlivňující veřejnou agendu*“, jejich výzkum ukázal, že „*intenzita mediálního pokrytí nějaké události má statisticky významný a věcně neopominutelný vliv na její vnímanou důležitost u publika.*“ (Kalvas, Kreidl, 2007:353). O tom, že se téma zapíše do paměti přijímajících, přitom rozhoduje pouze frekvence, se kterou se téma v médiích vyskytuje a lidé připisují tématům důležitost na základě mediální, tedy zprostředkované zkušenosti bez ohledu na zkušenost vlastní, tedy nemediální.

Jiní autoři se k teorii nastolování agendy stavějí opatrněji. Jiráček s Köppelovou (2003) uvádějí, že původní představa Shawa a McCombse, že o prosazení tématu do veřejné

agendy rozhoduje četnost výskytu nějakého tématu v médiích, vzala v dalších zkoumáních v podstatě za své a že spíše než četnost rozhoduje o ustavení tématu ve veřejné agendě spíše jeho "zarámování", tedy způsob zpracování tématu, nabídnutá interpretace a dobový společenský, politický a kulturní kontext (pro více o rámování viz kapitolu 2.2.5.3. Zarámování). McQuail (2005) pak tvrdí, že média sice mohou ovlivnit sbližování mediální, veřejné a politické agendy, není však možné říci, že je nastolují.

2.3.3. Stereotypy

„Stereotypem se rozumí sociální klasifikace určitých skupin a jejich reprezentace pomocí zjednodušujících, neověřitelných, zobecňujících znaků, jež výslovně (explicitně) či nepřímo (implicitně) představují soubor hodnot, soudů a předpokladů týkajících se chování takových skupin, jejich vlastností, minulosti a vývoje.“ (Jirák, Köppelová, 2003: 145). Stereotyp je zjednodušením, ale současně zjednodušené rysy přehání a deformuje tak předlohu. Zatímco DeFleur a Dennis (1998) zdůrazňují negativní podstatu předsudků²⁴, Jirák s Köppelovou (2003) popisují stereotypy jako nevyhnutelnou součást sociální konstrukce reality, jejíž podstata není jednoznačně negativní, jelikož například pomáhají orientaci ve světě. *„(Stereotypy) jsou kategoriemi, které promítáme na svět, aby dal smysl.“* (Fowler, 1991: 17). Současně ale i tyto autoři připouštějí, že stereotypy jsou zdrojem utváření předsudků a konfliktů, a také reprezentují mocenské vztahy, které jsou za nimi skryty.

Ke stereotypizaci prostřednictvím médií dochází hlavně tam, kde publikum nemá vlastní zkušenost s určitou skupinou. Média přinášejí obrazy jednotlivých kategorií lidí a tyto obrazy se pak stávají součástí myšlenkových procesů, jež slouží k posuzování lidí nejen v médiích, ale i v reálném světě (Burton, Jirák, 2001). Analýza stereotypů sdílených médii tak může být zdrojem informací nejen o médiích, ale také o společnosti, v níž média působí.

---

²⁴ „Stereotypy jsou shluky negativních významů, které jsou široce sdíleny pro určité kategorie lidí. (...) Stereotyp umožňuje vládnoucím udržet tyto kategorie lidí v podřízených pozicích.“ (DeFleur, Dennis, 1998: 482)

2.3.4. Morální panika

Jednou z funkcí přiřazených médiím je přinášení informací o hrozícím nebezpečí a rizicích. McNair (1998) však tvrdí, že reálný statistický výskyt nebezpečných událostí je však nižší, než vypovídá mediální pokrytí. Jinými slovy mají média tendenci zpodobňovat svět nebezpečnější, než ve skutečnosti je. Prostřednictvím informací o hrozícím nebezpečí mohou mít média okamžitý účinek na příjemce zpráv a tím i na další společenské události.

McNair (1998) ukazuje účinek morální paniky vyvolané médii na příkladu snížení poptávky po zemědělských produktech, které následovalo ve Velké Británii po oznámení zdravotních rizicích plynoucích z konzumace hovězího masa v souvislosti s BSE, tzv. nemocí šílených krav. BSE panika v březnu 1996 způsobila britskému zemědělství ohromné škody²⁵ navzdory faktu, že do začátku roku 1998 bylo *podezření* na úmrtí způsobené lidskou formou BSE, Creutzfeld-Jakobovou chorobou, u méně než 20 lidí. Ročně přitom ve Velké Británii zemře okolo 70 000 lidí na nemoci spojené s kouřením, 90 000 lidí je zabito účinky alkoholu. V době BSE paniky se přitom ani nevědělo, nakolik je BSE skutečně nebezpečná pro lidi.

2.3.5. Vliv na spotřebitelské chování

V odborné literatuře můžeme nalézt i výzkumy i vlivu zpravodajství na spotřebu zemědělských výrobků. Ačkoliv mnozí autoři připouštějí, že mediální obraz zemědělství, jeho různých podob a různých zemědělských produktů zřejmě hraje významnou roli ve formování veřejného mínění (Kalaitzandonakes, Marks, Vickner, 2004; Marks et al., 2007; Cahill, Morleyová, Powell, 2010; Sloan; 2002). Mezi vědci však neexistuje shoda na tom, jak velký vliv zprávy na rozhodování spotřebitelů skutečně mají a většina jejich závěrů má formu domněnek. Autoři výše zmíněné studie o mediálním rámování biotechnologií (Marks et al., 2007) se domnívají, že toto rámování mohlo ovlivnit veřejné mínění v analyzované době, tedy negativní (či ambivalentní) názor na zemědělské a pozitivní na medicínské biotechnologie, jelikož křivky veřejného mínění se shodují s portrétem biotechnologií v médiích. Na druhou stranu Kalaitzandonakes, Marks, Vickner (2004), kteří zkoumali vliv zpravodajství na výběr produktů ekologického zemědělství, připouštějí,

---

²⁵ Když média informovala o souvislosti mezi BSE a Creutzfeld-Jakobovou chorobou, klesla ve Velké Británii poptávka po hovězím masa o 40% (Kalaitzandonakes, Marks, Vickner, 2004)

že reakce spotřebitelů při volbě mezi byly tlumenější, než by se vzhledem k charakteru zpráv, které byly vůči bioproduktům jednoznačně pozitivní, dalo očekávat.

Otázkou také zůstává hypotéza „obráceného nastolování agendy“, kterou zmiňují autoři výzkumu reprezentace biopotravin a ekologického zemědělství v severoamerickém tisku (Cahill, Morley, Powell, 2010), když se domnívají, že pozitivní informování médií o ekologickém zemědělství může být způsobeno spotřebitelským chováním: čím více lidí kupuje bioprodukty, tím více pozornosti média tématu věnují.

Shrnutí **předpokládaných účinků médií na veřejné mínění** ukazuje, že předvídat vlivy médií je velmi obtížné. Média jsou sice důležitým zdrojem toho, co víme o světě, ale *„to, co nás ovlivňuje, však nejsou zprávy samotné, ale naše vlastní interpretace zpráv.“* (McNair, 1998: 35). Každá zpráva obsahuje více možných sdělení a příjemci mají relativní volnost v jejich výběru. Tentýž mediální obsah tedy může vyvolat zcela odlišné účinky na rozpoložení jednotlivce (Jirák, Koppelová, 2003). Ačkoliv empirické výzkumy publika existují (viz např. McCombs (1994) pro výzkumy nastolování agendy), McNair (1998) tvrdí, že účinky médií nemohou být izolovány od jiných podnětů, jelikož nejsou jediným zdrojem poznání.

Vliv médií na vztahy a názory publika se dnes považuje za mnohem menší, než tomu bylo dříve (McQuail, 2005). Důvodů je hned několik. Zaprvé, vztahy jsou určovány základnějšími a trvalejšími osobními okolnostmi. Zadruhé, společenské prostředí a osobní zkušenost má větší vliv na názory než média. Zatřetí, lidé mají tendenci všimnout si zdrojů a zpráv, se kterými už souhlasí a které vedou k posílení jejich názorů, nikoliv k jejich změně. Na druhou stranu je nutné připomenout, že vliv médií se uplatňuje právě tehdy, když příjemce nemá s daným tématem osobní zkušenosti. A za takové téma, vzhledem k tomu, že počet lidí zaměstnaných v zemědělství klesá, může být zemědělství považováno.

2.4. Principy konstrukce zpravodajství

Zpravodajství se v rámci mediálních studií těší výsadnímu postavení. Důvodem je představa, že zpravodajství je vnímáno jako relativně věrohodný, autentický a objektivní zdroj informací a jako takové je významným zdrojem informací o světě, se kterým jedinci nemají vlastní zkušenost (Burton, Jirák, 2001). „Objektivita“ je základním předpokladem a požadavkem „kvalitního“ a „důvěryhodného“ zpravodajství, redaktoři mají události popisovat pravdivě, nezaujatě a kriticky. Mnozí považují „svobodné“ zpravodajství za

důležitý faktor podporující demokratické uspořádání, protože jeho prostřednictvím se k občanům dostávají informace, na jejichž základě se pak mohou rozhodovat např. ve volbách. Média jsou také často označována (a sama se označují) za „hlídacího psa demokracie“ (Jirák, Říchová, 2000).

I zpravodajství, stejně jako jiné mediální produkty, je však konstrukcí. Zpravodajství je totiž reprezentací světa v jazyce. A protože, jak již bylo ukázáno dříve, jazyk není hodnot-prostou reflexí „faktů“, ale „... je sémiotickým kódem, který vnucuje strukturu hodnot původem společenských a ekonomických, pak nevyhnutelně i zpravodajství, stejně jako každá promluva, konstruktivně vytváří vzor toho, o čem hovoří.“ (Fowler, 1991: 4). Ačkoliv je tedy zpravodajství vnímáno jako cosi odlišného od jiných mediálních obsahů, jejichž základem je fikce, i zprávy jsou svébytným typem příběhů. I ony totiž mají podobu dramatických zápletek, jsou tzv. narativizovány. Mají své hlavní a vedlejší postavy, kladné a záporné hrdiny, začátek a konec děje. Často nejsou uspořádány chronologicky, ale poskládány z informací tak, aby tvořily konzistentní celek, který čtenáře zaujme (McQuail, 2005). I samo řazení zpráv je určitou konstrukcí reality – zařazení zprávy v úvodním přehledu televizních zpráv či na první straně novin signalizuje, že je tuto událost třeba považovat za důležitou (Burton, Jirák, 2001).

Zprávy tak neobsahují pouze fakta, ale také hodnoty sdílené ostatními členy společnosti. Tím i zpravodajství působí jako socializační či socializaci upevňující činitel, jelikož ukazuje, co je normativně správné, co je důležité a co je porušením společenských norem (Trampota, 2006). Z obsahů zpráv je tedy možné vyčíst nejen hodnoty či představy mediální organizace, ale také konstrukci ideálního příjemce jejího zpravodajství. „*Obsahy zpráv nejen vypovídají o vlastnostech médií, ale jsou i celkovou (třebaže různě pokrivenou) reflexí společenského prostředí, převládajících hodnot, názorů a idejí.*“ (Trampota, 2006: 59)

Následující tři kapitoly představí tři konstrukční mechanismy (přístup do zpráv, zpravodajské hodnoty a rámování), které budou pojednány i v analytické části práce.

2.4.1. Přístup do zpráv

Stejně jako je selektivní výběr zpráv samotných, uplatňují se určitá výběrová kritéria i pro to, kdo bude mít možnost ve zprávách přímo promlouvat (Trampota, 2006). Jak konstatuje Hartley (1982), největší slovo v médiích má kapitál a stát, jinými slovy byznys a vláda. Obecně platí, že zprávy se soustřeďují na lidi známé, velké zastoupení získávají

úřady (at' už státní či místní), odborníci, zástupci velkých společností, zdroje s vyšším sociálním statusem, mocí či schopností efektivně pracovat s public relations, zatímco běžní a neznámí lidé jsou ve zpravodajství zpravidla v pozici protestujících, porušujících zákon či jako oběti. Lze tedy říci, že „*přístup jednotlivých zdrojů do zpráv do jisté míry reflektuje společenskou hierarchii.*“ (Trampota, 2006: 90).

Informační zdroje, které dostanou prostor k promluvě, nemusí mít automaticky rovnocennou pozici. Některé zdroje jsou prezentovány jako významné, jiné jako podružné. To se projevuje zpracováním, délkou i postavením výpovědi ve zprávě. Například kdo promlouvá první, má možnost nastavit interpretační rámec zprávy tím, že zasvěcuje publikum do události, každá další výpověď je již součástí tohoto zarámování. V tištěných médiích pak lze na důležitost zdroje usuzovat podle toho, zda je jeho promluva vyjádřena v přímé řeči či převyprávěna v řeči nepřímé.

Ve výzkumu přístupu do televizního zpravodajství zmiňuje ve své práci Trampota i zemědělece (2005). Tento výzkum ukázal, že zemědělci patří mezi marginalizované skupiny, které mají nejen méně možností do médií promlouvat, ale také k promluvě dostávají, ve srovnání například s politiky či řídicími pracovníky, kratší čas.

2.4.2. Zpravodajské hodnoty

Dalším významným činitelem v procesu výběru zpráv jsou tzv. zpravodajské hodnoty. Tímto termínem je označován soubor kritérií, kterými musí událost disponovat, aby se stala zprávou.

Zpravodajskými hodnotami se jako první v empirickém výzkumu zabývali v polovině šedesátých let 20. století Mari Rugeová a Johann Galtung. Ve svém výzkumu (Galtung, Ruge, 1965), který je dodnes považován za stěžejní a dodnes je citován, přišli s hypotézou, že událost má šanci dostat se do zpráv tehdy, vyhovuje-li určitým kritériím. Kritérií je podle nich 12: *výskyt* (frekvence), *práh pozornosti*, *jednoznačnost*, *smysluplnost*, *kulturní blízkost*, *relevance* (variace na téma blízké publiku), *souznění* (s předchozími zprávami), *překvapení*, *kontinuita* (průběžnost), *kompozice* (snaha o vyvážený celek), *vztah k elitním národům*, *vztah k elitním osobám*, *personalizace a negativita* (Galtung, Ruge, 1965).

Mnozí však upozorňují, že zpravodajské hodnoty Galtunga a Rugeové mají určitá omezení (Trampota, 2006; Harcup, O'Neill, 2001). Galtung a Rugeové se totiž zaměřili

pouze na zahraniční zpravodajství tištěných médií, navíc se jednalo pouze o zprávy, které byly spojené s vybranými krizemi.

Studie Harcupa a O'Neilla (2001) se snaží o revizi výše uvedených zpravodajských hodnot. Jejich výzkum se zaměřil na zprávy ve třech celonárodních britských denících, přičemž analyzovali ty zprávy, které byly na každé straně zprávami hlavními. Výsledkem bylo těchto 10 hodnot zpravodajských hodnot: *mocná elita* (zprávy o mocných jedincích, organizacích a institucích), *celebrity* (zprávy o slavných), *zábava* (zprávy o sexu, showbusinessu, lidsky zajímavém příběhu, zvířatech, rozvíjející se drama či zprávy s možností zábavného zpracování či vtipného titulku), *překvapení*, *špatná zpráva*, *dobrá zpráva*, *závažnost* (zpráva, která se považuje za dostatečně významnou buď co do počtu zúčastněných nebo co do potencionálního vlivu), *relevance* (zpráva o lidech, národech či tématech, které jsou považovány za týkající se publika), *návaznost* (zpráva o tématu, které se již v médiích vyskytuje) a novinová agenda (zprávy, které vyhovují vlastní agendě daného deníku). Kategorie „frekvence“ je podle Harcupa s O'Neillem dnes často umělá, jelikož události jsou často vytvářeny průmyslem public relations. „Jednoznačnost“ je problematickou, protože jednoznačnost zprávy nemusí znamenat, že událost byla jednoznačná, jelikož novináři často píší jednoznačně i o nejednoznačných tématech. Hodnoty „smysluplnost“ a „vztah k elitním národům“ zahrnují autoři pod hodnotu „relevance ke čtenářům“, která obsahuje i vztah ke kulturně blízkým zemím či lidem s podobným profilem (rodiče, lidé s hypotékou, motoristé atd.). „Souznění“ a „kompozice“ jsou pak integrovány do kategorie „novinová agenda“.

Výzkum, který zkoumal zpravodajské hodnoty ve zprávách o zemědělství, které byly zveřejněny v šesti denících a třech televizních stanicích mezi roky 1996 až 2006, byl proveden ve Švýcarsku (Alföldi, Tutkun-Tikir, 2007). V tomto výzkumu bylo použito 9 zpravodajských hodnot: *aktualita*, *kontinuita*, *konflikt*, *geografická blízkost*, *úspěch*, *poškození*, „*human touch*“, *celebrity* (kategorie zahrnující i mocnou elitu) a *překvapení*. Autoři tohoto výzkumu zjistili, že hodnoty „geografická blízkost“, „human touch“, „úspěch“ a „překvapení“ se nejčastěji pojily s tématem „výroba“, hodnoty „konflikt“ a „poškození“ s tématy spadajícími do kategorie společnost a téma politika bylo spojeno se zpravodajskou hodnotou „celebrity“.

2.4.3. Zarámování

Tzv. zarámování neboli *framing*, které již bylo zmíněno v kapitole o nastolování agendy jako důležitý prvek informování o události, souvisí s výzkumem nastolování agendy. McCombs nazývá zarámování druhou úrovní nastolování agendy, takzvanou agendou atributů. Zarámování znamená výběr určitých atributů události, které jsou zdůrazněny, čímž se posiluje určitá interpretace či hodnocení problému (Entman, 1993).

Zarámování tedy znamená vytváření určitého úhlu pohledu na objekt. Jelikož toto zarámování může mít podstatný vliv na to, jakým způsobem budou událost vnímat příjemci²⁶, řada aktérů se přitom snaží ovlivnit rámování tak, aby vyhovovalo jejich potřebám. Podle Entmana může mít zarámování takovou sociální sílu, že užití jiného rámce může znamenat risk, že komunikátorovi nebude přiznán dostatek důvěryhodnosti či mu dokonce nebude porozuměno. „*Moc rámce může být tedy stejně velká jako moc jazyka samotného.*“ (Entman, 1993: 55). McCombs (2004) se v souvislosti se zarámováním domnívá, že média přece jen do jisté míry mohou určit nejen o čem má veřejnost přemýšlet, ale také jak má o určitých tématech přemýšlet.

Longitudinální studie publikovaná roku 2007 (Marks et al., 2007) zkoumala, jak britské a americké deníky rámuje biotechnologie²⁷, konkrétně to, zda média zdůrazňují potencionální rizika či výhody a zda existuje rozdíl v rámování medicínských a zemědělských biotechnologií. Jelikož kognitivní psychologie ukazuje, že lidé mají tendenci přeceňovat neobvyklá rizika (Bovinní spongiformní encefalopatie – BSE, tornáda či povodně) a podceňovat rizika běžná (rakovina či infarkt), předpokládali autoři, že vliv zarámování biotechnologií může mít vliv na to, co si o nich bude veřejnost myslet a jak na ně bude reagovat. Výsledkem výzkumu bylo zjištění, že u zemědělských biotechnologií převládalo negativní rámování, tedy důraz na jejich rizika, zatímco u medicínských

---

²⁶ McCombs (2004) uvádí příklad kriminality v Texasu, jejíž úroveň byla statisticky nízká, ale díky tomu, že ji média zarámovala do situací blízkých příjemcům, veřejný zájem o ni byl vzhledem k její skutečné výši nepřiměřeně velký.

²⁷ Zemědělské biotechnologie se využívají pro zvýšení produkce obilovin při nižších nákladech, pro a potencionálně pro výrobu nutričně výživnějších a lépe chutnajících potravin. Možné environmentální výhody zahrnují snížení spotřeby pesticidů a zavedení šetrnějších metod sklizně. Mezi environmentální rizika jejich použití naopak patří „nekontrolovatelný“ či „nevratný“ únik transgenů s možnými následky na biodiverzitu, volnou přírodu a ekosystémy. Mezi potencionální zdravotní rizika patří „alergické reakce“ na modifikované bílkoviny (Marks et al., 2007)

biotechnologií převládaly pozitivní zprávy o jejich přínosech. Lze tedy říci, že zemědělské biotechnologie jsou obecně rámovány jako bezpečnostní riziko.

Dalším příkladem výzkumu rámování je studie Cahilla, Morleyové a Powella (2010), kteří se zabývali zprávami o ekologickém zemědělství v americkém tisku na přelomu tisíciletí. Výsledky jejich studie ukazují, že zprávy o ekologickém zemědělství měly pozitivní tón, zarámování dominovala jeho prospěšnost pro životní prostředí, následována jeho pozitivním vlivem na zdraví a jeho zdravotní bezpečností. Současně bylo ekologické zemědělství často zobrazováno jako alternativa k údajně nebezpečným praktikám moderního zemědělství, které ničí životní prostředí. V 70% procentech případů byli ekologičtí zemědělci vyobrazeni jako oběti větších, konvenčních producentů.

2.4.4. Gatekeeping

Byť jím se tato práce nezabývá, je v rámci kapitoly o konstrukci zpravodajství nutné *gatekeeping* alespoň v základních rysech představit. Každá událost totiž je potencionální zprávou a média jsou takovými potencionálními zprávami „zaplavena“. Každá mediální organizace má proto vyvinut systém, kterým jsou události vhodné pro zpravodajství vybírány. Ačkoliv je selektivní povaha zpravodajství obhajována představou, že výběr zpráv je určen charakterem daných událostí, skutečná podoba zpravodajství je těsně spojena s konkrétními osobami, které se na výrobě zpravodajství podílejí. Odborná literatura označuje tyto osoby jako *gatekeepery*, tzn. „vrátné“, kteří určují, která událost se do zpravodajství dostane a která nikoliv. Ačkoliv se často objevuje přesvědčení, že za zprávu je odpovědný redaktor jako jednotlivec, ve skutečnosti žádný *gatekeeper* nemá možnost sám rozhodnout, kterou událost do zpravodajství zařadí, jelikož tvorba zpráv je kolektivní činností celé mediální organizace. Nejedná se tedy o jednu osobu, ale o celý řetězec *gatekeeperů*, od redaktora, editora, přes vedoucího rubriky a šéfredaktora až po vedení média (McQuail, 2005).

Na podobě každé zprávy se tak podílí více faktorů. Za prvé jsou to individuální vlastnosti konkrétního *gatekeepera* (vzdělání, zkušenosti, politické názory, náboženské vyznání atd.). Podstatným faktorem jsou tzv. profesní mediální rutiny, které mohou do značné míry vliv osobních názorů a hodnot vliv redaktora vyrušit, případně i zcela negovat. Jak vysvětluje Trampota (2006), projevem mediálních rutin je například tzv. zpravodajská síť, která vzniká tím, že se novináři soustřeďují na určitá místa či instituce, o kterých z předchozích zkušeností vědí, že pravděpodobně budou zdrojem významné

události. Tak také dochází k rutinizaci při využívání informačních zdrojů, kdy „osvědčené“ informační zdroje mají větší šanci být vyslyšeny než zdroje nové. Práce gatekeepera je také ovlivňována organizační strukturou mediální organizace, například určitými komunikačními rutinami. Dalším faktorem jsou představy samotné mediální organizace, která má své priority, představuje určité hodnoty a je ovlivňována tlaky zvenčí. Ačkoliv redaktoři mohou mít větší či menší svobodu při výběru a stylu zpracovávání zprávy, je to právě mediální organizace, která si vybírá, které redaktory zaměstná a která zároveň kontroluje, zda novináři naplňují představy dané mediální organizace o výsledné podobě zpravodajství (Trampota, 2006).

Gatekeepingem zpráv o zemědělství se zabývala studie denního tisku v Arkansasu (Cartmell, Dyer, Birkenholz, 2003). Editoři zkoumaných deníků uvedli jako nejdůležitější kritérium výběru důležitost a zajímavost zprávy pro místní komunitu. Dále to pak byla přesnost zprávy, důvěra ve zdroj a časová shoda zprávy s jinými faktory ovlivňujícími proces výběr zpráv. Studie také uvádí, že za nejdůležitější témata (a jak se domnívali i nejdůležitější a nejzajímavější pro čtenáře) považovali editoři zdraví, bezpečnost jídla a otázky životního prostředí. Naopak biotechnologie a genetické modifikace považovali za nejméně zajímavé. Za zmínku také stojí, že třetina zkoumaných deníků měla sekci vyhrazenou pro zemědělství, ani jeden z nich však nezaměstnával redaktora, který by se specializoval na zemědělství či měl vzdělání v tomto oboru.

2.5. Charakteristika analyzovaných periodik

Pro tuto diplomovou práci byla vybrána dvě celostátní nebulvární periodika, která byla vydávána po celou dobu zkoumaného období. Jsou jimi Hospodářské noviny a Právo. Hospodářské noviny byly pro analýzu vybrány proto, že je Jan Veleba označuje za hlavního nositele negativního obrazu zemědělců. Právo bylo zvoleno jako jeho možný protipól, jelikož jako jediný z velkých celostátních seriózních deníků je od počátku v českém vlastnictví a na rozdíl od Hospodářských novin, které jsou zaměřeny silně pravicově, se orientuje spíše levicově (Jiráček, 2005).

Hospodářské noviny

Deník Hospodářské noviny vychází pětikrát týdně a zaměřuje se na ekonomiku a politiku. Šéfredaktorem je od ledna 2011 Petr Šabata. Vlastníkem Hospodářských novin je vydavatelství Economia. V letech 1994 až 2008 byla hlavním akcionářem vydavatelství

německá firma Verlagsgruppe Handelsblatt. Od září 2008 vlastní většinový podíl Economie společnost Respekt Media, a.s., jejímž jediným akcionářem je investor Zdeněk Bakala.²⁸ Tímto došlo k „výjimečnému případu přechodu vlastnictví velkého vydavatelství ze zahraničních do českých rukou.“²⁹

Mezi čtenáři Hospodářských novin převažují muži (64%), polovinu čtenářů tvoří vysokoškoláci a lidé ve věku 30 - 49 let. Hospodářské noviny mají více jak 4x vyšší podíl čtenářů s čistým měsíčním příjmem nad 25 000 Kč ve srovnání se strukturou populace ČR.³⁰

Právo

Deník *Právo* vznikl po revoluci přerodem z *Rudého práva* vydávaného za totality přímo Komunistickou stranou Československa. V období od roku 1948 do 1989 bylo Rudé právo deníkem s nejvyšším nákladem a sehrávalo klíčovou roli v ideologické propagandě. Redaktoři deníku *Rudé právo* založili akciovou společnost Borgis a.s., která na začátku roku 1991 později začala vydávat vlastní stále pod názvem Rudé Právo, ale pouze s podtitulem „levicový list“. Roku 1995 se deník přejmenoval na Právo.³¹ Šéfredaktorem je již od roku 1990 Zdeněk Porybný, který je i většinovým vlastníkem deníku. Deník Právo je druhým nejčtenějším celostátním seriózním deníkem na trhu (má dvakrát více čtenářů než Hospodářské noviny)³². Čtenáři deníku patří spíše do starší cílové skupiny, téměř polovinu čtenářské obce tvoří lidé ve věku 45-65 let. Vzdělání čtenářů Práva je obecně nižší než vzdělání čtenářů Hospodářských novin, když statistiky uvádějí, že více než 40 % čtenářů Práva má minimálně středoškolské vzdělání s maturitou. Mírnou většinu mezi čtenáři deníku mají muži.³³

---

²⁸ <http://economia.ihned.cz/494/obsah-sekce/o-spolecnosti/>

²⁹ Vyjádření šéfredaktora serveru Digizone Jan Potůček pro ČT24. Citováno dne 12.2. 2011 z <http://www.ct24.cz/ekonomika/26929-bakala-potvrdil-koupi-vetsinoveho-podilu-v-economii/>

³⁰ Data z Media projektu z roku 2009. Citováno 12.2. 2011 z http://economia.ihned.cz/403/193/file/HN_mediaprojekt.pdf/

³¹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Pr%C3%A1vo_%28den%C3%ADk%29

³² Data z Media projektu agentury GfK Praha - Median z roku 2009. Citováno dne 12.2. 2011 z http://www.median.cz/docs/MP_2009_zprava.pdf

³³ Data stažena dne 12.2. 2011 z <http://pravo.novinky.cz/inzerce/profil2.php>

METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

3.1. Cíl výzkumu

Cílem této práce byla analýza proměn mediální reprezentace zemědělství a zemědělců v českém veřejném prostoru v období od počátku 90. let 20. století do současnosti. Práce vycházela z předpokladu, že tisk je, jakožto jedna z forem masmédií, součástí veřejného prostoru a obsahuje v sobě dva fenomény: na jedné straně může ovlivňovat veřejné mínění a tím i pozici zemědělců ve společnosti, na straně druhé pak jeho obsahy reflektují společenské prostředí. Samotným předmětem zkoumání tedy byla mediální reprezentace zemědělství a zemědělců v českém tisku, a to na příkladu dvou celostátních deníků.

3.2. Metoda

Vzhledem k rozsáhlosti souboru byla zvolena metoda kvantitativní – obsahová analýza, jelikož její pomocí je možné zpracovat velké množství textů a tedy i popsat proměnu mediálních obsahů v delším období. Jejím prostřednictvím je také možné zkoumat, jakými tématy se média zabývají a jak velký prostor jim věnují. Přijmeme-li teorii nastolování agendy, pak obsahová analýza umožňuje do určité míry předjímat, jaká témata bude veřejnost považovat za důležitá. Její další výhodou je možnost podrobit výsledky statistickým analýzám a znázornit je v číselných hodnotách (Trampota, Vojtěchovská, 2010).

Tato výzkumná metoda přináší systematický a intersubjektivně ověřitelný popis komunikačních obsahů, který vychází z vědecky podloženého kladení otázek. Charakteristickým rysem obsahové analýzy jsou explicitně formulovaná pravidla, kterým podléhá každý krok rozboru (Scherer, 2004).

Kvantitativní obsahová analýza zahrnuje tyto základní kroky, které však v praxi nelze od sebe přísně oddělovat, neboť se mohou prolínat (Trampota, Vojtěchovská, 2010):

1. formulace výzkumné otázky nebo hypotézy
2. definice výběrového vzorku populace
3. výběr náležitého vzorku z populace
4. výběr a definice jednotky měření
5. konstrukce kategorií, které budou analyzovány

6. vystavení systému kvantifikace
7. trénink kódovačů a provedení pilotního výzkumu
8. kódování obsahů
9. analýza získaných dat
10. definice závěrů

Na počátku výzkumu tedy stojí stanovení cíle a formulace hypotéz a výzkumných otázek. Dalším důležitým krokem je volba jednotky měření³⁴, tedy nejmenšího prvku analýzy, na kterém budou zkoumány zvolené proměnné a jejich kategorie. Jádrem kvantitativní obsahové analýzy je pak konstrukce kategorií jednotlivých proměnných. Tyto kategorie mohou být stanoveny buď před sběrem dat nebo při předběžném prozkoumání zkoumaného vzorku, tzv. emergent kódování (Trampota, Vojtěchovská, 2010). Všechna rozhodnutí ohledně proměnných, jejich měření a pravidel kódování však vždy musí být učiněna před začátkem kódování (Neuendorf, 2002).

Obsahová analýza má své limity a nevýhody. Její kritici poukazují na to, že je značně reduktivní, jelikož omezuje předmět zkoumání na počitatelné jevy, přičemž zařazením prvku do kategorií jsou opomíjeny jeho unikátní vlastnosti. Její další slabinou je fakt, že sice umí poskytnout numericky popsat zkoumaný mediální obsah, nezkoumá ho však do hloubky a neumí tak podat vysvětlení proč tomu tak je a co to znamená. Nesmíme také zapomínat, že ačkoliv kvantitativní data vyvolávají představu objektivitu, jsou výsledkem kategorizačního systému stanoveného výzkumníkem. A právě kategorizace, která je sama o sobě určitým uchopením a přizpůsobením reality, má na výsledek zásadní vliv (Trampota, Vojtěchovská, 2010). Jinými slovy, data, která jsou výsledkem obsahové analýzy, jsou vytvořena, nikoliv nalezena (Krippendorff, 2004).

Přestože tato práce vzhledem k rozsahu zkoumaného vzorku neuplatňuje kvalitativní metody jako takové (např. diskursivní analýzu), byl kvalitativní přístup použit při výzkumu zarámování. Kvalitativní studie rámců je totiž do jisté míry nevyhnutelná, jelikož výzkumník musí použít svoji kulturní zkušenost, aby odvodil význam textu (Reese et al., 2003). Vzhledem k tomu, že výzkum rámců má tuto kvalitativní složku, rozhodla jsem v tomto případě nedržet se zásady výzkumu kvantitativního, totiž konstrukce všech

---

³⁴ Disman (2002) rozlišuje čtyři typy kódovacích jednotek: jednotka definovaná rozsahem, zdroj/autorita, námět/téma, hrdina.

proměnných *a priori*. Na základě předchozích výzkumů a výroků Jana Veleby byl vytvořen základní soubor rámců, který však byl doplňován o rámce další až při kódování samotném. Stejným postupem byla zaznamenávána i přídavná a podstatná jména, kterými byli zemědělci v článcích označeni.

Kvalitativní přístup s sebou samozřejmě nese i slabiny kvalitativního výzkumu, a to možnost subjektivního výkladu. S problémem subjektivity je spojen také výzkum zpravodajských hodnot, který, přes zdání objektivitu, je taktéž založen na subjektivním hodnocení výzkumníka. Jak poznamenávají i Harcup a O'Neil, kteří provedli revizi zpravodajských hodnot Galtunga a Rugeové (viz výše), „*neexistuje objektivní či neutrální způsob při rozhodování, které kategorie by měly být použity.*“ (Harcup, O'Neill, 2001: 266).

3.3. Výzkumné otázky a hypotézy

Hlavní výzkumné otázky pro tuto práci byly stanoveny takto:

1. Jak se vyvíjela mediální pozornost vůči zemědělství ve sledovaném období?
2. Jak novináři využívali mechanismy konstrukce zpráv při zobrazování zemědělců v denících Hospodářské noviny a Právo ve sledovaném období?
3. Jaký je výsledný obraz zemědělství a zemědělců v denících Hospodářské noviny a Právo ve sledovaném období? Došlo ve sledovaném období k proměně tohoto obrazu?

Odpovědi na hlavní výzkumné otázky byly hledány prostřednictvím vedlejších výzkumných otázek a hypotéz. Všechny hypotézy měly popisný charakter.

Mediální pozornost a nastolování témat

Jak se vyvíjelo pokrytí zemědělství a důležitost, která mu byla v sledovaných denících přisuzována?

V souladu se slovy Jana Veleby o tom, že se zemědělství dostalo od začátku 90. let do pozadí zájmu médií, byla hypotéza stanovena takto:

- Hypotéza č. 1: *Počet článků, jejich rozsah a důležitost postupně klesaly.*

Jakých témat se týkaly články, které se věnovaly zemědělství?

Podle Jana Veleby jsou v současné době nejčastějším tématem zpráv o zemědělství dotace. Jelikož Veleba hovoří o lidech ne-zemědělských profesí jako o spotřebitelích zemědělských produktů a současně stanovuje počátek negativního trendu do začátku 90. let, je možné se domnívat, že na počátku transformačního procesu zobrazovala média zemědělství příznivěji, tedy jako o výrobcích.

- Hypotéza č. 2: *Nejčastější téma se změnilo od výroby k zemědělské politice, konkrétně zemědělským dotacím.*

Mechanismy konstrukce zpráv

Jaké zpravodajské hodnoty byly obsaženy v článcích o zemědělství?

Jestliže se téma zpráv o zemědělství změnilo od výroby k hospodářské politice, konkrétně zemědělským dotacím, pak by tomu měla odpovídat i změna zpravodajských hodnot.

- Hypotéza č. 3: *Nejčastější zpravodajská hodnota se změnila z „úspěchu“ na „mocnou elitu“.*

Jak bylo v průběhu sledovaného období zemědělství v zpravodajství rámováno?

Podle slov Jana Veleby přispívají v současná média k negativnímu obrazu zemědělců jako „*soustavně nevykonných subjektů, na které doplácí daňoví poplatníci*“. Předpokládáme-li současně, že se nejčastější téma se změnilo výroby k hospodářské politice, konkrétně zemědělským dotacím, pak by tomu měla odpovídat i změna rámců, to znamená perspektiv, jimiž je na zemědělství nahlíženo, a to takto:

- Hypotéza č. 4: *Nejčastější reprezentace zemědělce se změnila ze „zemědělce-živitele“ na „zemědělce-darmožrouta“.*

Které osoby byly v článcích nejčastěji citovány?

S odkazem na studii Tomáše Trampoty (2005), která ukázala zemědělce jako skupinu marginalizovanou v televizním zpravodajství, byly zvoleny tyto hypotézy, které by tomuto postavení odpovídaly:

- Hypotéza č. 5: *Nejvíce byly citovány osoby jiné, než zemědělci.*

Na základě slov Petra Havla³⁵ o výsadním postavení Agrární komory v médiích byla hypotéza stanovena takto:

- Hypotéza č. 6: *Z organizací zastupujících zemědělce byli nejvíce citováni zástupci Agrární komory, představitelé jiných organizací zastupujících zemědělce byli citováni méně.*

Jak bylo zobrazováno ekologické zemědělství?

S odkazem na studii tónu zpráv o ekologickém zemědělství (Cahill et al., 2010) byla hypotéza stanovena takto:

- Hypotéza č. 7: *Zprávy týkající se ekologického zemědělství se nejvíce týkaly témat ze skupiny „společnost“, nejčastějším rámcem byl zemědělec-producent a nejčastější zpravodajskou hodnotou byl „úspěch“.*

Lišil se obraz zemědělců od obrazu jiných prvovýrobců?

Opět s ohledem na výše uvedený sklon publikovat zprávy rezonující (Galtung, Ruge, 1965; Harcup, O’Neil, 2001), tzn. zprávy v souladu s ostatními zprávami, byla hypotéza stanovena takto:

- Hypotéza č. 8: *Obraz ostatních prvovýrobců (vinařů, včelařů, rybářů, chmelařů a pěstitelů) se od obecného obrazu zemědělství nelišil, tzn. téma, zpravodajské hodnoty a rámce byly v daných časových obdobích totožné.*

Jaké charakteristiky byly zemědělcům přisuzovány na základě použitých jazykových prostředků (především adjektiv a substantiv)?

Tato otázka byla předmětem kvalitativního přístupu (tedy kategorie byly zaznamenávány až během kódování), a proto u ní nebyla stanovena hypotéza.

Kdo byl tiskem označován za viníka zdražování?

S odkazem na práci Sejáka a kol., který tvrdí, že „*zemědělec pracoval s nulovou rentabilitou a veškerý nárůst příjmů z rostoucí cen zpracovatelé a v posledních letech zejména prodejci*“ (Seják et al. 2008: 8), byla hypotéza stanovena takto:

---

³⁵ <http://www.asz.cz/cs/aktualne-z-asociace/souboj-o-zemedelstvi-zacina.html>

- Hypotéza č. 9: *Za příčinu zdražování potravin byli ve většině případů označeni zpracovatelé a prodejci, tedy vyšší úrovně potravinové vertikály.*

3.3.1 Operacionalizace hypotéz

Hypotéza č. 1: *Počet článků, jejich rozsah a důležitost postupně klesaly.*

Rozsah článku byl určen podle počtu slov, který pak byl převeden do následujících kategorií:

do 125 slov = do 1/18 strany

126 – 250 slov = 1/18 – 1/9 strany

251 – 380 = 1/9 – 1/6 strany

381 – 750 = 1/6 – 1/3 strany

nad 750 = 1/3 strany

Důležitost článku byla posuzována podle strany, na níž byl článek publikován. Původně mělo být do hodnocení důležitosti zahrnuto připojení obrázku k článku, protože „*nás obrazy ovlivňují daleko silněji než slova.*“ (Burton, Jirák, 2001). Tento záměr však musel být opuštěn, jelikož elektronické databáze, z nichž byla většina článků čerpána, obrázky, které v tištěné podobě deníků články doprovázejí, neobsahují.

Hypotéza č. 2: *Nejčastější téma se změnilo od výroby k hospodářské politice, konkrétně zemědělským dotacím.*

Témata byla po vzoru výzkumu Alföldiho a Tutkun-Tikira (2007) rozdělena do 5 základních kategorií: zemědělská politika, zemědělské trhy, výroba a společnost a počasí³⁶. Švýcarská studie také posloužila jako základ pro vytvoření souboru podkategorií, který byl následně rozšířen na základě předvýzkumu a očekávání daných osobními předchozími zkušenostmi se zpravodajstvím týkajícím se zemědělství. Jelikož články jen výjimečně obsahují pouze jedno téma, u každého článku mohla být kódována až tři témata.

---

³⁶ Alföldi a Tutkun-Tikir (2007) uvádějí jinou pátou kategorii „komunikace“, ta zde byla zařazena do kategorie „společnost“. Kategorie „počasí“ byla vydělena hlavně z důvodu své nejasnosti.

Politika: dotace a další státní podpora, agrární politika obecně, obsazení pozic v institucích, setkání politiků, fungování institucí (Mze, SZIF atd.), restituce, privatizace, vstup do EU, výkupní ceny

Trhy: zvýšení cen potravin, ceny potravin obecně, strategie supermarketů, spotřeba, dovoz/vývoz, burza, podnikání, ztrátovost, pokles tržeb, zdražení vstupů

Výroba: informace o jednotlivých odvětvích: maso, mléko, rostlinná výroba atd., snížení výroby, vysoká kvalita produktů, nízká kvalita produktů, české výrobky, inovace ve výrobě (nové technologie, produkty)

Společnost: rizika spojená se zemědělskými produkty: BSE, ptačí chřipka atd., ekologické škody způsobené zemědělci, demonstrace zemědělců, marketing, zaměstnanost a mzdy, rozvoj venkova, multifunkční zemědělství, konflikt ekologické vs. konvenční zemědělství, život zemědělců, tradice, ochrana přírody, kuriozita

Počasí: počasí, přírodní pohromy

Hypotéza č. 3: Nejčastější zpravodajská hodnota se změnila z „úspěchu“ na „mocnou elitu“.

Zpravodajské hodnoty vybrané pro tuto práci vycházejí ze souborů zpravodajských hodnot, které byly představeny v teoretické části. Za základ sloužily hodnoty použité v práci Alföldiho a Tutkun-Tikira (2007), který se zabýval přímo tématem zemědělství. Tyto pak byly doplněny hodnotami z výzkumu Galtunga a Rugeové (1967) a Harcupa a O'Neila (2001). Jelikož každý článek může obsahovat více než jednu zpravodajskou hodnotu, bylo možné při kódování označit až tři zpravodajské hodnoty u jednoho článku.

Aktualita. Článek byl označen zpravodajskou hodnotou „aktualita“, pokud se vztahoval k události, o které bylo výslovně v článku uvedeno, že se stala či byla očekávána během dne před, v den či během následujícího dne po vydání článku.

Blízkost. Jelikož byl zkoumán obraz převážně českých zemědělců v celostátních denících (bez jejich regionálních mutací), byl zpravodajskou hodnotou „blízkost“ označen článek prezentující událost regionálního charakteru bez vztahu k dění na celostátní úrovni.

Konflikt. Článek byl označen zpravodajskou hodnotou „konflikt“, pokud ukazoval určitý střet nebo boj dvou stran.

Úspěch. Článek byl označen zpravodajskou hodnotou „úspěch“, pokud informoval o úspěších či pozitivních dopadech činnosti aktérů.

Human touch. Článek byl označen zpravodajskou hodnotou „human touch“, pokud zobrazoval dojemný či jinak jímavý příběh jednotlivce nebo malé skupiny. Ve zmiňovaném švýcarském výzkumu tuto hodnotu zahrnovala například zpráva s výpovědí horských zemědělců, kteří musí žít se svými dětmi bez vody.

Překvapení. Článek byl označen zpravodajskou hodnotou „překvapení“, pokud informoval o nečekaném či překvapivém nápadu, řešení situace nebo následku jednání aktérů. V Alföldiho výzkumu to byly např. články o inovačních projektech farmářských rodin.

Poškození. Článek byl označen zpravodajskou hodnotou „poškození“, pokud informoval o rizicích či negativních následcích.

Mocná elita. Článek byl označen zpravodajskou hodnotou „mocná elita“, pokud byli mezi aktéry mocní jedinci, organizace či instituce

Negativita. Článek byl označen zpravodajskou hodnotou „negativita“, pokud prezentoval negativní téma nebo událost (např. trestný čin, smrt, deficit státních financí apod.).

Hypotéza č. 4: Nejčastější reprezentace zemědělce se změnila ze „zemědělce-výrobce“ na „zemědělce-darmožrouta“.

Na základě těchto výroků, výzkumu švýcarských médií (Alföldi, Tutkun-Tikir, 2007), který obsahoval stejnou složku, a vlastního předvýzkumu, byly identifikovány tyto kategorie rámců. Stejně jako u témat bylo i zde možné kódovat až tři rámce u jednoho článku.

Zemědělec výrobce: zemědělec produkující potraviny

Zemědělec pečovatel: zemědělec pečující o krajinu, zvířata, životní prostředí

Zemědělec podnikatel: zemědělec účastnící se zemědělských trhů

Zemědělec nositel tradice: zemědělec zachovávající tradiční postupy práce či způsob života

Zemědělec bojovník: zemědělec bojující za hodnoty důležité pro celou společnost

Zemědělec darmožrout: zemědělec, který je ve ztrátě, přestože dostává dotace (tento rámec byl označen pouze v případě, že byl explicitně vyjádřen v článku)

Zemědělec stěžovatel: zemědělec stěžující si na vnější podmínky a současně vyvíjející aktivitu vůči nim

Zemědělec potížišťa: zemědělec demonstrující či chovající se způsobem, který negativně ovlivňuje provoz společnosti, zemědělec jako viník zdražování

Zemědělec škůdce: zemědělec jako zdroj poškození či nebezpečí (znečištění životního prostředí, ohrožení bezpečnosti)

Zemědělec primitiv: zemědělec hloupý, sprostý, s barbarským chováním

Zemědělec špatný podnikatel: zemědělec ve ztrátě

Zemědělec příjemce dotací: zemědělec jako příjemce státní pomoci

Zemědělec oběť: zemědělec jako pasivní oběť, vystavený kvůli zvnějšku (praktiky odběratelů zemědělských produktů, levných dovozů, počasí atd.)

Zemědělec ochraňovaný: zemědělec, který je v právu, ale je slabý a proto potřebuje ochranu

Hypotéza č. 5: *Nejvíce byly citovány osoby jiné, než zemědělci.*

Přímé citace ve zprávách byly označeny jako citace zemědělce, Jana Veleby, jiného představitele Agrární komory, představitele jiné organizace zastupující zemědělce, politika, představitele jiné (nepolitické) instituce (např. veterinární správa), „hlas běžného občana“ („hlas ulice“) a odborníka. Citace nepřímě nebyly sledovány.

Hypotéza č. 6: *Z organizací zastupujících zemědělce byli nejvíce citováni zástupci Agrární komory, představitelé jiných organizací zastupujících zemědělce byli citováni méně.*

Pro operacionalizaci viz hypotézu č. 4.

Hypotéza č. 7: *Zprávy týkající se ekologického zemědělství se nejvíce týkaly témat ze skupiny „společnost“, rámcem byl zemědělec-výrobce a nejčastější zpravodajskou hodnotou byl „úspěch“.*

Zprávy byly označeny proměnnou *druh zemědělství*, která obsahovala kategorie „ekologické zemědělství“, „konvenční zemědělství“ a „bez rozdílu“. Pro operacionalizaci témat, rámců a zpravodajských hodnot viz výše.

Hypotéza č. 8: *Obraz ostatních prvovýrobců (vinařů, včelařů, rybářů, chmelařů a pěstitelů) se od obecného obrazu zemědělství nelišil, tzn. téma, zpravodajské hodnoty a rámce byly v daných časových obdobích totožné.*

Články byly označeny kategoriemi zemědělci, vinaři, včelaři, rybáři, chmelaři, pěstitelé. Pro operacionalizaci témat, rámců a zpravodajských hodnot viz výše.

Hypotéza č. 9: Za příčinu zdražování potravin byli ve většině případů označeni zpracovatelé a prodejci, tedy vyšší úrovně potravinové vertikály.

V článcích, jejichž tématem byly ceny potravin, byla označena hodnota „viník zdražování“ s těmito kategoriemi: zemědělci, zpracovatelé, prodejci, nedostatek produktů na trhu, subvencované zemědělství.

Přestože nebyla stanovena samostatná hypotéza zkoumající rozdíl mezi obrazem zemědělství českého a obrazem zemědělství zahraničního, byly články označeny proměnnou *místo děje*, která obsahovala kategorie „ČR“ a „zahraničí“. Tyto pak byly diskutovány v rámci hypotéz týkajících se mediální pozornosti, témat a konstrukce zpráv.

3.4. Výzkumný vzorek

Za základní jednotku měření, tedy jednotku, na které budou zkoumány zvolené proměnné a jejich kategorie, byl určen jeden novinový článek. Základním souborem výzkumu, tedy souborem všech potenciálních výběrových jednotek byly všechny články ve vybraných týdnech (viz níže) celostátních deníků Hospodářských novin a Práva, a to v letech 1993, 1997, 2001, 2005 a 2009. Hospodářské noviny byly vybrány proto, že je Jan Veleba přímo označil za nositele negativního obrazu zemědělců³⁷. Právo pak proto, že je nejčtenějším celostátním deníkem, který je považován za jediný celostátní deník inklinující ke středo-levému vidění světa (Jiráček, 2005). Na rozdíl od Hospodářských novin bylo Právo po celou dobu své existence v českém vlastnictví.

Výzkumný vzorek pro tuto práci byl vytvořen systematicky náhodným výběrem. Systematicky náhodný výběr je založen na volbě určitého kroku či vzorce pro výběr jednotek (např. výběr každého n-tého výtisku), který je pak uplatněn na celý základní soubor (Trampota, Vojtěchovská, 2010). Za základ postupu při definování vzorku vhodného pro tuto práci posloužil výzkum Clarkové a Illmanové *A Longitudinal Study of the New York Times Science Times Section* (Clark, Illman, 2006), který je považován za klasický mezi výzkumy agendy v delším období (Trampota, Vojtěchovská, 2010). V

---

³⁷ Veleba, Jan (2006). „Jde pouze o informace?“. Článek ze dne 10.01.2006. Citováno dne 7.9. 2010 z <http://www.agris.cz/vyhledavac/detail.php?id=145903&iSub=518&sHighLight=%C8e%9At%ED%20zem%ECd%ECIci%20berou%20dotace>

tomto výzkumu, který pokrýval dvacetileté období, zkoumaly autorky léta 1980, 1985, 1990, 1995 a 2000. Vybraly pětiletý interval proto, že "*poskytuje proveditelnou rovnováhu mezi úplností pokrytí a možnostmi zdrojů pro kódování.*"(Clark, Illman, 2006: 501). Z tohoto tedy vycházelo i rozhodnutí, že interval mezi zkoumanými roky v této práci nesmí být větší než pět let. Současně byl zásadním požadavek, aby vybrané roky odpovídaly kategorizaci etap vývoje zemědělství tak, jak je popisují Neumann (2004) a Bečvářová (2001): rok 1993 – liberální etapa (1990 - 1993), rok 1997 – rozvojová a sociálně stabilizační etapa (1994 – 1997), rok 2001 – předvstupní etapa (1998 – 2004). Vzhledem k počtu zkoumaných let, který nebyl dělitelný pěti, byl nakonec zvolen interval čtyřletý. Zkoumány byly roky 1993, 1997, 2001, 2005 a 2009. Roky 2005 byl přidán jako zástupce etapy po vstupu ČR do EU a jako rok, ke kterému se vztahovaly výroky Jana Veleby, a rok 2009 byl zvolen jako reprezentující současnost pohled.

Při definování vzorku vhodného pro tuto práci bylo nutné vzít v úvahu zvláštní povahu periodik. Ta totiž zachycují nejen pravidelnost, ale i sezónní variace, které obzvláště v zemědělství hrají zásadní roli. Z toho důvodu musel být zvolen takový krok při výběru jednotek do výzkumného souboru, který by umožňoval v rámci výzkumného vzorku pokrýt pokud možno celý rok, ale současně bylo v možnostech jednoho výzkumníka/kódovače takový výzkum provést.

Na tomto místě je nutné zmínit, že před určením finálního výzkumného vzorku byl proveden předvýzkum. Během něj bylo prozkoumáno 60 vydání deníku Rudé Právo z roku 1990 rozložených rovnoměrně do celého roku. Tento předvýzkum sloužil nejen pro zaznamenání možných klíčových slov, ale také pro utvoření orientační představy o četnosti článků. Pokud bychom se odvolali na slova Jana Veleby, mohli bychom usuzovat, že počet článků o zemědělství od 90. let poklesl a že tedy toto číslo by mělo být horní hranicí počtu článků za rok. Článků bylo identifikováno 72. Z tohoto čísla pak vycházely úvahy o přiměřeném počtu zkoumaných týdnů a tedy počtu týdnů zařazených do výzkumu³⁸.

Bylo vybráno osm týdnů, které byly rovnoměrně rozloženy do celého roku, tzn. s rozestupem sedmi týdnů. Za první zkoumaný týden byl určen druhý týden v roce, jelikož je prvním týdnem v roce s pěti pracovními dny. Finální výzkumný vzorek byl tedy tvořen články, které vyšly v denících Právo a Hospodářské noviny ve druhém, devátém,

---

³⁸ Tato úvaha se později ukázala jako mylná, protože v letech 1993 a 1997 byl počet článků relativně vyšší.

šestnáctém, dvacátém třetím, třicátém, třicátém sedmém, čtyřicátém čtvrtém a padesátém prvním týdnu v letech 1993, 1997, 2001, 2005 a 2009.

Výzkum se nezaměřil pouze na obraz zemědělců, ale pro komparaci byly zpracovány i články týkající se ostatních prvovýrobců (včelařů, rybářů, vinařů, pěstitelů a chmelařů). Články zkoumaného vzorku tedy obsahovaly gramatické varianty slov odvozené od těchto slovních základů: zemědělel-, rolní-, farmář-, pěstitel-, chovatel-, drůbežář-, včelař-, rybář-, vinař-, chmelař-, ovocnář-, agrární a vztahovaly se svým tématem k zemědělství.³⁹

Pro zpracování dat byly použity programy SPSS 10.0 a Microsoft Excel.

3.5. Limity interpretace dat

Ještě před přistoupením k analýze samotné je nutné upozornit na limity a omezení této práce, které se týkají hlavně možností interpretace získaných dat. Byť počet analyzovaných článků odpovídá požadavkům na diplomovou práci, je výběrový soubor vzhledem k časovému rozsahu zkoumaného období relativně omezen. Toto omezení neumožnilo rozložit soubor na všechny kategorie, které by bylo možné prozkoumat (důraz byl kladen na vývoj celkového obrazu, soubor byl tedy rozdělen po letech, což znemožnilo rozdělit soubor dále podle deníků - výsledné soubory by byly příliš malé). Testování hypotéz spíše simulované a možnosti zobecňovat výsledky na celou tištěnou produkci jsou omezené.

---

³⁹ Z finálního souboru byly vyloučeny články, které obsahovaly např. výrok ministra zemědělství, který se však svým tématem nevztahoval k zemědělství, články cestopisné, články zmiňující osoby s příjmením Rybář, Včelař atp., články o chovatelích exotických zvířat či pěstitelích koky atd.

ANALÝZA

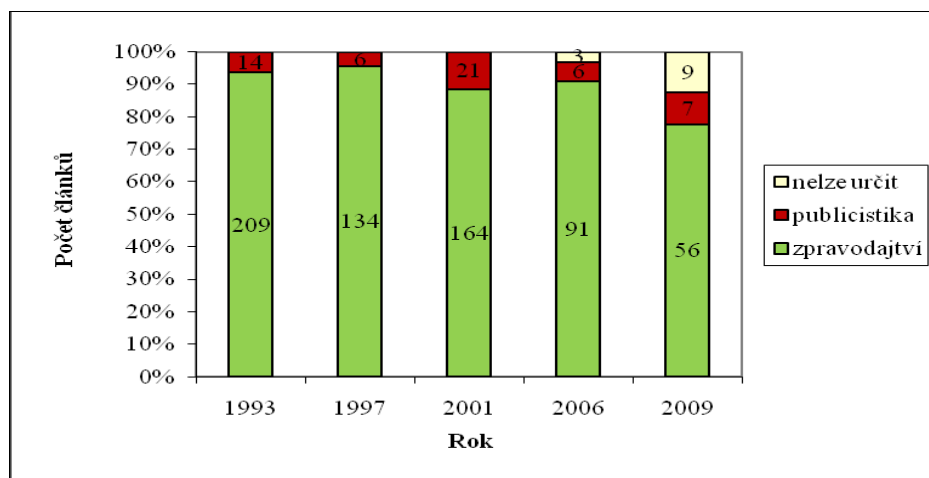
4.1. Charakteristika zkoumaného vzorku

Ještě před přistoupením k analýze a interpretaci dat je zapotřebí charakterizovat výzkumný vzorek. **Základní výzkumný vzorek** byl tvořen články, v nichž se objevilo jedno z klíčových slov bez ohledu na hlavní téma článku. Tento základní výzkumný vzorek zahrnoval **720 článků** deníků Hospodářské noviny a Právo (tento základní výzkumný vzorek je v práci označován jako „celkový soubor“). Rok 1993 byl zastoupen 223 články (31 %), rok 1997 byl složen ze 140 článků (19 %), rok 2001 ze 185 článků (26%), rok 2005 ze 100 článků (14 %) a rok 2009 byl reprezentován 72 články (10 %). S výjimkou roku 2009 byly deníkem s větším počtem článků Hospodářské noviny. Součástí tohoto základního souboru byly i články o zahraničním zemědělství. Jejich celkový počet byl 196 (27 % z celkového souboru).

Pro upřesnění reprezentace zemědělců byla interpretace doplněna i analýzou souboru článků, jejichž hlavním tématem bylo zemědělství (425 článků) – tento soubor je v práci označován jako „soubor (článků) o zemědělství“. Pro hypotézu č. 8 byly samostatně zpracovány i články o ostatních prvovýrobciích, které nebyly zahrnuty do základního souboru. Článků o ostatních prvovýrobciích bylo v celkovém součtu 110.

Z hlediska novinářského žánru výrazně převažovaly články zpravodajské nad publicistickými (tj., rozhovory, sloupky, reportážemi, komentáři, glosami a dalšími příspěvky, ve kterých převládalo subjektivní stanovisko).

Graf 2.1 Žánrová struktura celého souboru v jednotlivých letech

N = 720

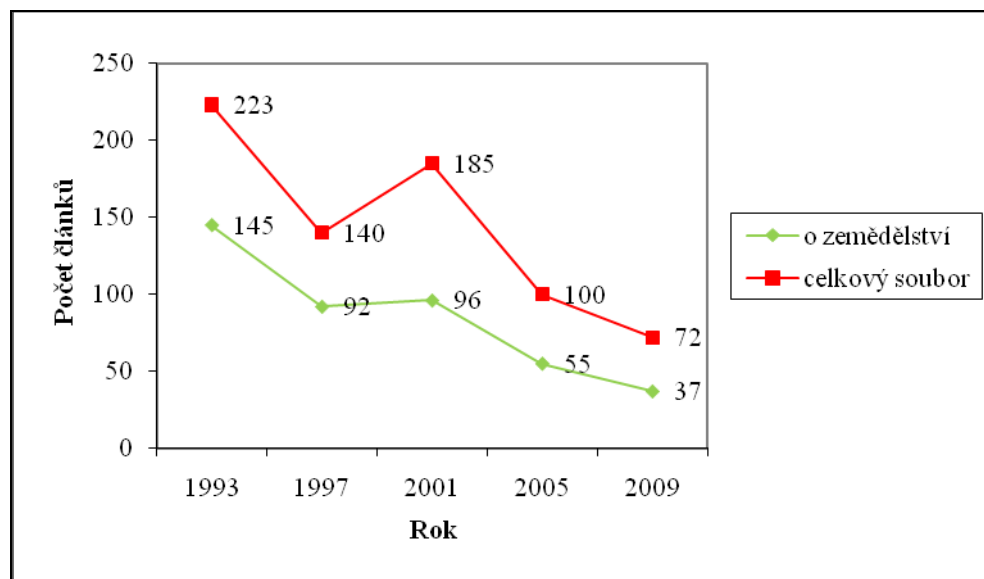
4.2. Výzkumná zjištění a interpretace dat

4.2.1. Mediální pozornost a nastolování témat

Hypotéza č. 1: Počet článků, jejich rozsah a důležitost postupně klesaly.

Přestože v roce 2001 došlo k nárůstu počtu článků oproti předchozímu zkoumanému roku, je možné tvrdit, že výzkum tuto hypotézu potvrdil. Graf 2.2 ukazuje klesající trend a nárůst počtu článků v roce 2001 se jeví jako výkyv v jinak stálém trendu. Vysvětlení tohoto výkyvu spočívá v tom, že zemědělství bylo jednou z nejobtížnějších oblastí přístupových jednání do EU a jako takové bylo často zmiňováno v článcích týkajících se vstupu do EU a s ním spojených opatřeních i zásadních změn, o kterých se dá předpokládat, že v té době dominovaly. Právě díky těmto zvláštním okolnostem, které k nárůstu počtu článků vedly, je možné na rok 2001 pohlížet jako na výkyv v jinak klesajícím trendu.

Graf 2.2 Počet článků v celkovém souboru a v článcích o zemědělství v jednotlivých letech

$$N_{\text{celkový soubor}} = 720$$

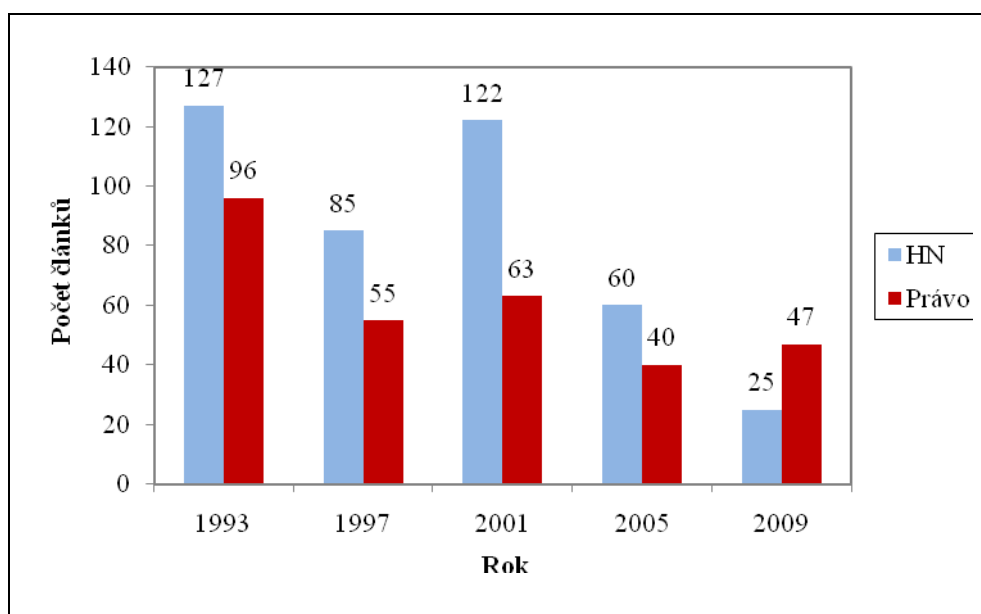
$$N_{\text{o zemědělství}} = 425$$

Obdobně klesal i počet článků o zahraničním zemědělství, jak ukazuje tabulka 2.1.

Tabulka 2.1 Počet článků o zahraničním zemědělství

	1993	1997	2001	2005	2009	celkem
Celkový soubor	69	41	53	23	10	196
Soubor o zemědělství	37	30	14	5	1	87

Kategorie „počet článků“ je v práci jediná, kterou bylo možné rozdělit zároveň podle let i podle deníků (viz graf 2.3) – u ostatních kategorií nebylo vzhledem k malému počtu článků a k důrazu na vývojové hledisko informování o zemědělství rozdělení souboru podle deníků provedeno. Data ukazují, že počet článků v deníku Právo je sice nižší, ale celkově stabilnější, zatímco Hospodářské noviny neinformují o zemědělství pravidelně, jelikož počty článků se v jednotlivých letech značně liší.

Graf 2.3 Počet článků v celkovém souboru v jednotlivých letech podle deníků

N = 720

Hypotézou předpokládaný pokles rozsahu článků se nepotvrdil. Tabulka 2.2 ukazuje, že naopak poklesl počet velmi krátkých článků (do 1/18 strany) a zvýšil se počet článků nejdelších (1/6 – 1/3 strany delších než 1/3 strany). V tabulce 2.2 jsou vyznačeny ty kategorie, které byly v daném roce nejpočetnější.

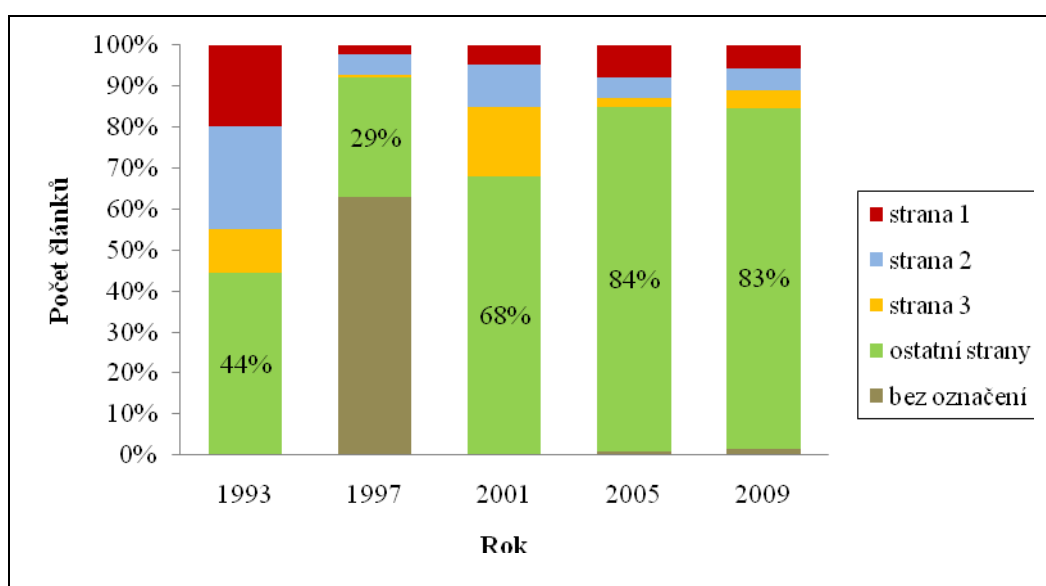
Tabulka 2.2 Velikost článků v celkovém souboru v jednotlivých letech

		1993	1997	2001	2005	2009
do 1/18 strany	Absolutní četnost	80	34	30	15	10
	Relativní četnost	36%	24%	16%	15%	14%
1/18 - 1/9 strany	Absolutní četnost	51	44	42	19	14
	Relativní četnost	23%	31%	23%	19%	20%
1/9 - 1/6 strany	Absolutní četnost	50	29	62	16	11
	Relativní četnost	22%	21%	34%	16%	15%
1/6 - 1/3 strany	Absolutní četnost	40	26	46	46	27
	Relativní četnost	18%	19%	25%	46%	38%
nad 1/3 strany	Absolutní četnost	2	7	5	4	9
	Relativní četnost	1%	5%	3%	4%	13%

Stejný trend, tedy nárůst počtu delších článků a naopak pokles článků kratších, je možné vysledovat i v souboru článků o zemědělství.

Hypotéza předpokládala pokles důležitosti (tedy posun článků z přední stran na strany zadní) článků.

Graf 2.4 Umístění článků v celkovém souboru v jednotlivých letech

N = 720

Data z roku 1997 nejsou úplná, protože elektronická databáze, ze které byly články čerpány, u deníku Hospodářské noviny v tomto roce tento údaj neobsahovala. Je však možné říci, že jistý trend odsunu článků týkajících se či zmiňujících zemědělství proběhl. V roce 1993 tvořily články na titulní straně 20 % článků, zatímco v roce 2009 pouze 6 %. Články na straně 4 a dalších pak v roce 1993 činily 44 % celkového souboru, ale v roce 2005 to bylo 84 % souboru (a tento stav zůstal v roce 2009 téměř stejný).

V souboru článků o zemědělství je tento trend ještě markantnější, když v roce 1993 tvořily články na straně 4 a dalších 41% a v roce 2005 již 96 % souboru (v roce 2009 to tvořily 92 %).

Zhodnocení těchto třech ukazatelů důležitosti zemědělství v tisku (počet článků, jejich rozsah a umístění) dohromady ukazuje tento trend: snižování počtu článků, jejich odsouvání z předních stran deníků, ale zvětšování jejich velikostí. To sice na jednu stranu svědčí o klesající významnosti, kterou novináři zemědělství přisuzovali, na druhou stranu právě zvětšující se rozsah článků může svědčit o zasazování zemědělství do širšího kontextu analytických článků. Toto však zůstává pouze v rovině úvahy, protože zasazování tématu zemědělství do širšího kontextu (jinými slovy poměr článků deskriptivních a analytických) tento výzkum nehodnotil.

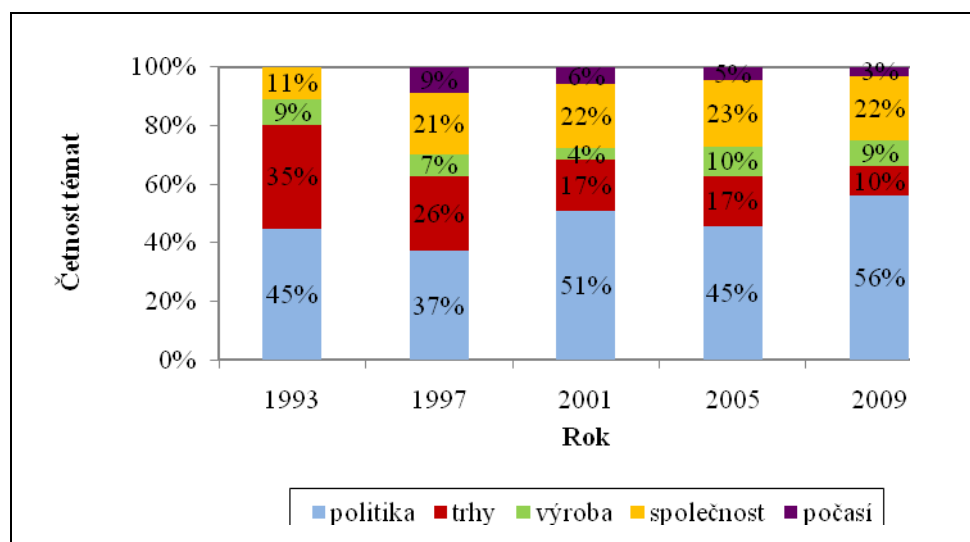
O kauzálním vlivu mediální agendy na agendu veřejnou se vedou diskuse a nepanuje jednotný názor (viz kapitola 2.3.2. Nastolování agendy). Kalvas a Kreidl (2007) ve svém výzkumu tvrdí, že nejdůležitějším faktorem pro přijetí konkrétního tématu příjemci zpravodajství je mediální velikost (tedy poměr počtu článků věnovaných tématu k celkovému počtu článků), zatímco například jeho postavení na žebříčku témat už toto přijetí nijak nemění. Byť se tato diplomová práce poměrem počtu článků o zemědělství k celkovému počtu článků nezabývala, zjištěný pokles počtu článků o zemědělství je natolik výrazný, že i on by mohl být činitelem v odsunutí zemědělské problematiky do okrajového postavení i v rámci veřejné agendy.

Hypotéza č. 2: *Nejčastější téma se změnilo od výroby k hospodářské politice, konkrétně zemědělským dotacím.*

Tato hypotéza se nepotvrdila, protože politika byla mezi články celkového souboru vždy v pozici nejčastějšího tématu (relativní četnost se pohybovala od 37% do 56% z celkového počtu článků). Výroba byla s výjimkou roku 1993 až na místě čtvrtém, za tématy spadajícími do kategorie společnost (viz graf 2.5). Zde je však nutné poznamenat,

že kategorie výroba byla zastoupena téměř výhradně tématem snížení výroby, pouze v roce 2005 byla doplněna tématem biopaliva. Toto zjištění pak zcela posouvá vyznění této kategorie do spíše negativních tónů. Druhou nejčastější kategorií mezi tématy byl trh.

Graf 2.5 Relativní četnost agregovaných témat v celkovém souboru

N = 720

Rozdíly mezi celkovým souborem a souborem článků o zemědělství byly minimální. Hodnoty zastoupení kategorií lišily o 1-3%, jejich vývoj korespondoval s vývojem v celkovém souboru. Obecně lze říci, že ve všech letech měly články v souboru o zemědělství vztahující se ke kategorii výroba vyšší relativní četnost, naopak kategorie společnost byla oproti celkovému souboru zastoupena méně. Výraznější výkyv nastal pouze v letech 2001 a 2005. V roce 2001 bylo v souboru článků o zemědělství o 5 % „politických“ témat více (opět odraz přístupových jednání k EU), naopak podíl témat „společenských“ byl o 8 % nižší než v celkovém souboru. V roce 2005 byl v souboru článků o zemědělství podíl „společenských“ témat také nižší (o 12%) než v celkovém souboru, přičemž tento rozdíl byl vyrovnán opačným poměrem v kategorii trhy (rozdíl 10 %, zde články reflektovaly změněnou situaci po vstupu do EU). Tabulka 2.3, která představuje výběr nejčastějších témat v obou souborech, ukazuje, že témata rizik (BSE, ptačí chřipka atd.) a v roce 2001 ani demonstrací nebyla novináři vztahována pouze k zemědělství, ale byla prezentována jako témata celospolečenská. Tím se výše uvedené rozdíly vysvětlují.

Tabulka 2.3: Nejčastější témata v jednotlivých letech (procentuální zastoupení v daném souboru článků)

	Soubor článků o zemědělství	Celkový soubor
1993	Agrární politika (43%) Dovoz/vývoz (30%) Podnikání (17%) Dotace (11%) Snížení výroby (11%)	Agrární politika (41%) Dovoz/vývoz (21%) Podnikání (11%) Snížení výroby (7%) Dotace (9%)
1997	Dotace (32%) Agrární politika (16%) Dovoz/vývoz (12%) Výkupní ceny (12%) Demontrace zemědělců (12%)	Dotace (29%) Dovoz/vývoz (12%) Agrární politika (11%) Přírodní pohromy a počasí (11%) Demontrace zemědělců (8%)
2001	Agrární politika (35%) Dotace (31%) Přírodní pohromy a počasí (11%) Demontrace zemědělců (6%)	Dotace (21%) Agrární politika (17%) Demontrace zemědělců (11%) Vstup do EU (8%) Rizika (7%)
2005	Dotace (67%) Agrární politika (11%) Dovoz/vývoz (11%) Snížení výroby (9%) Ceny potravin (9%)	Dotace (57%) Rizika (19%) Dovoz/vývoz (6%) Ceny potravin (5%) Snížení výroby (5%)
2009	Dotace (41%) Demontrace zemědělců (24%) Výkupní ceny (22%) Strategie supermarketů (8%) Podnikání (8%)	Dotace (47%) Demontrace zemědělců (14%) Výkupní ceny (11%) Agrární politika (7%) Strategie supermarketů (6%)

V roce 1993 byla nejčastějším tématem jak v celkovém souboru, tak v souboru článků o zemědělství agrární politika. Nejčastějším tématem v dalších letech bylo téma dotací a jiné finanční pomoci zemědělcům. Výjimkou byl v roce 2001 soubor článků o zemědělství, kde byla nejčastějším tématem opět agrární politika, což odráželo přístupová jednání, jejichž důležitým bodem byla společná zemědělská politika, která stojí právě na dotacích.

Z tabulky 2.3 je zřejmé, že soubor celkový a soubor článků o zemědělství co do témat od sebe příliš nelišily. Nejčastější témata byla ve většině případů stejná, pouze jejich pořadí se měnilo. Zajímavý je posun demonstrací zemědělců v rámci mediální pozornosti médií, které v roce 2009 byly už (za tématem dotací) na druhém místě v obou souborech. To může vypovídat o novinářské preferenci tohoto tématu či o zvýšeném důrazu na toto téma ze strany zemědělců či institucí, které je zastupují.

V člancích o zahraničním zemědělství bylo tematické rozložení jiné. Politika byla nejsilnější kategorií pouze v roce 1993 a 2009 (byť u roku 2009 musíme mít na paměti malý počet článků a tedy velmi malou vypovídací hodnotu údajů), zatímco v ostatních letech byla nejvíce zastoupenou kategorií společnost. Články se týkaly hlavně agrární politiky (nejvíce v roce 1993, kdy byla ve 42% člancích celkového souboru o zahraničních zemědělcích) a rizik, pouze v roce 2001 byly nejčastějším tématem demonstrace zemědělců (v 26% článků).

Porovnáme-li tyto výstupy s výzkumem Alföldiho a Tutkun-Tikira (2007)⁴⁰, zjistíme zásadní rozdíly. Švýcarský tisk se totiž zemědělství věnoval hlavně v souvislosti s výrobou a společenskými tématy, zatímco zemědělská politika a zemědělské trhy (které autoři označují za „abstraktní“), byly spíše v pozadí. V českém prostředí je však zemědělství hlavně téma politické. Výrazným rozdílem je také zastoupení tématu rizik typu BSE či ptačí chřipka. Zatímco ve švýcarském tisku mělo toto téma dominantní postavení, v českém tisku se objevovalo až za politickými tématy a v člancích s hlavním tématem zemědělství se dokonce vyskytovalo jen sporadicky. V této souvislosti připomeňme schopnost vyvolat tzv. morální paniku (viz kapitola 2.3.4. Morální panika). Podle Českého statistického úřadu „*vliv masivních kampaní kolem nemoci šílených krav, prasečí chřipky a ptačí chřipky se na spotřebě masa v České republice nijak negativně neprojevil.*“ (ČSÚ: 2011). Byť první výskyty BSE i ptačí chřipky v ČR spadají do zkoumaných let (BSE

---

⁴⁰ Ve výzkumu Alföldiho a Tutkun-Tikira (2007) byly zahrnuty i týdeníky a regionální deníky.

v roce 2001, ptací chřipka v roce 2006), z výsledků našeho výzkumu a v jeho srovnání s výzkumem švýcarským však vyplývá, že český tisk „masivní kampaň“ ani nepořádal. Téma rizik se navíc objevovalo hlavně v článcích o zahraničním zemědělství, což mohlo budít dojem hrozby pouze vzdálené.

Zemědělství jako pracovní trh nebylo českým tiskem takřka zmiňováno – téma „zaměstnanost a mzdy“ se v celém souboru objevilo sedmkrát, a to převážně v článcích, které se týkaly zaměstnanosti obecně. Zemědělství jako pracovní trh bylo tedy ve všech obdobích tématem okrajovým, což i odpovídá jeho celkovému postavení ve struktuře zaměstnanosti, kde se počet zaměstnanců v zemědělství pohybuje okolo 5%. Změnám v kvalifikační ani ve věkové struktuře, které výrazně ovlivnily situaci na venkově, se tisk nevěnoval vůbec.

Články, které se daly zahrnout pod téma „mimoprodukční funkce zemědělství“, byly v celém souboru pouze dva, články s tématem „život zemědělců“ byly také dva, téma „rozvoj venkova“ se neobjevilo ani jednou. Tisk tak vůbec v souvislosti se zemědělstvím nenastínil skutečnosti, které sami pracovníci v zemědělství uvádějí jako důvody pro práci v zemědělství – život na venkově a práci v přírodě. To rozhodně nepřispívá ke změně pověsti zemědělství jako málo atraktivního sektoru.

Ani na počátku 90. let nebyla výroba hlavním tématem zpráv o zemědělství. Tematické zastoupení vypovídá o dlouhodobé tendenci tisku vnímat zemědělství hlavně jako politické téma v jeho tržně-produkčních funkcích a jen okrajově jako fenomén sociální.

4.2.2. Mechanismy konstrukce zpráv o zemědělství

Hypotéza č. 3: Nejčastější zpravodajská hodnota se změnila z „úspěchu“ na „mocnou elitu“.

Tuto hypotézu výzkum nepotvrdil, protože nejčastějšími zpravodajskými hodnotami byly „mocná elita“ (v letech 1993, 1997 a 2001) a „negativita“ (v letech 2005 a 2009).

V následujících tabulkách jsou barevně označeny 3 zpravodajské hodnoty, které ve vybraných článcích převládaly. Tabulka 2.4 ukazuje jejich absolutní četnost a relativní poměr jejich výskytu v celkovém souboru v daném roce. Ve všech zkoumaných letech

v obou souborech byly mezi prvními třemi „mocná elita“ a „negativita“. Ty doplňovaly hodnoty „poškození“, „konflikt“ či „aktualita“.

Tabulka 2.4 Četnost zpravodajských hodnot v celkovém souboru

		1993	1997	2001	2005	2009
Aktualita	Absolutní četnost	26	5	30	8	17
	Relativní četnost	12%	4%	16%	8%	24%
Blízkost	Absolutní četnost	6	4	4	3	2
	Relativní četnost	3%	3%	2%	3%	3%
Konflikt	Absolutní četnost	60	31	47	12	8
	Relativní četnost	27%	22%	25%	12%	11%
Úspěch	Absolutní četnost	32	7	9	5	6
	Relativní četnost	14%	5%	5%	5%	8%
Human touch	Absolutní četnost	0	6	1	3	0
	Relativní četnost	0%	4%	1%	3%	0%
Překvapení	Absolutní četnost	10	4	1	7	6
	Relativní četnost	4%	3%	1%	7%	8%
Poškození	Absolutní četnost	12	22	21	22	11
	Relativní četnost	5%	16%	11%	22%	15%
Mocná elita	Absolutní četnost	78	42	91	28	27
	Relativní četnost	35%	30%	49%	28%	38%
Negativita	Absolutní četnost	77	36	39	34	32
	Relativní četnost	35%	26%	21%	34%	44%
Nelze určit	Absolutní četnost	10	25	2	4	0
	Relativní četnost	4%	18%	1%	4%	0%

Podle Trampoty se některé sociální skupiny dostávají do zpráv hlavně v těch případech, že jsou ve vztahu k událostem narušujícím řád či jako aktéři negativních

událostí či neštěstí (Trampota, 2006). Převaha negativně laděných zpravodajských hodnot ve zprávách týkajících se zemědělství svědčí o tom, že zemědělci takovou sociální skupinou jsou.

Také zde se články o zemědělství od celkového souboru lišily jen minimálně. Zpravodajské hodnoty „mocná elita“ a „negativita“ byly mezi třemi nejčastějšími ve všech zkoumaných letech. Jediným rozdílem je nahrazení hodnoty „konflikt“ hodnotou „aktualita“ na místě druhé nejčastější zpravodajské hodnoty v souboru článků o zemědělství v roce 2001, což souviselo s nárůstem počtu článků o politice – politická jednání jsou jako předem přepokládané a lehce časově určitelné události často doprovázeny časovým údajem, takže se v nich tato zpravodajská hodnota objevuje častěji.

Časté užití zpravodajské hodnoty „mocná elita“ souvisí také s převahou témat z kategorie „politika“, konkrétním příkladem může být článek o projednávání zákona či vyjádření politika. I výše výskytu zpravodajské hodnoty „konflikt“ je ovlivněna vysokým výskytem politických témat. Tato hodnota se totiž váže i k politickým rozporům (nejen tedy k protestům a demonstracím). Vysoký výskyt této zpravodajské hodnoty ukazuje, že zemědělství je v tisku prezentováno jako obtížné a konfliktní téma jak domácí, tak mezinárodní politické scény.

Mezi konstanty patří i vysoký výskyt zpravodajské hodnoty „negativita“. Zatímco se tato hodnota na začátku 90. let vázala spíše na snižování výroby, na konci zkoumaného období spíše ke schodku rozpočtu. Zpravodajská hodnota „poškození“ se vázala převážně na témata rizika (BSE, ptačí chřipka atd.) a na přírodní pohromy a počasí.

Články o zahraničním zemědělství měly co do zpravodajských hodnot podobný charakter. Mezi třemi nejčastějšími byla ve všech letech „negativita“, tu doplňovaly „mocná elita“, „poškození“ a „konflikt“. Výrazným rozdílem je vysoká četnost hodnoty „úspěch“, která se objevila ve třetině článků z celkového souboru článků o zahraničním zemědělství v roce 1993. Relativně vyšší četnost této zpravodajské hodnoty v roce 1993 v celkovém souboru (tj. v člancích o zahraničí i ČR) je tedy nutné přičíst zprávám ze zahraničí, ve zpravodajství domácím byla četnost této hodnoty nízká.

Z uvedeného vyplývá, že novináři prezentovali zemědělství jako téma politické, konfliktní a spojené s negativními skutečnostmi. Tato orientace zpráv o zemědělství do negativity či konfliktu a naopak absence pozitivní dimenze může u příjemců zpravodajství vyvolat odmítavé stanovisko vůči zemědělcům a jejich požadavkům.

Hypotéza č. 4: *Nejčastější reprezentace zemědělce se změnila ze „zemědělce-výrobce“ na „zemědělce-darmožrouta“.*

Tato hypotéza nebyla potvrzena, protože v roce 1993 byl nejčastějším rámcem „zemědělce-výrobce“ a v dalších letech rámcem „zemědělce-příjemce dotací“. Nešlo tedy o postupnou změnu v průběhu celého sledovaného období, ale změna se odehrála mezi lety 1993 a 1997. V roce 1993 se mezi tři nejčastější rámce se dostal kromě „výrobce“ i „podnikatel“. Tyto dva rámce však v následujících letech měly mnohem menší zastoupení a mezi nejčastější rámce se dostal „příjemce dotací“. V roce 2009 se mezi prvními třemi objevil i rámcem „stěžovatel“. Ve všech letech byl mezi prvními třemi rámcem „oběti“. Ve všech letech se také objevilo velké množství článků, ve kterých nebylo možné rámcem určit (např. články o obsazení pozic v institucích).

V hypotéze zmiňovaný rámcem „darmožrout“, tedy takový, kdy jsou zemědělci přímo v článcích obviňováni z neschopnosti, z neúčelného využívání dotací atd., byl výrazněji využíván pouze v letech 2001 (v 8% článků) a 2005 (v 10% článků), a to hlavně v Hospodářských novinách.

Zajímavé je také zmínit rámcem „ochraňovaný“, tedy rámcem, který zemědělce ukazuje jako pro společnost potřebné a jako takové hodné ochrany. Tento rámcem byl v roce 1993 obsažen ve 12% článků, jeho četnost ale klesala a v roce 2009 se už nevyskytl vůbec. V této souvislosti je na místě zamyšlení nejen nad rolí novinářů při vytváření obrazu zemědělce, ale také nad rolí politiků. Za vysokým výskytem tohoto rámce totiž může stát nikoliv postoj novinářů, ale postoj tehdejší politické reprezentace (konkrétně ministra zemědělství Josefa Luxe). Tuto domněnku nepřímou podporuje i počet citací, které se váží k tomuto rámci (z 26 článků v roce 1993 se citace objevily ve 14 z nich a všechny byly citacemi politika). Zde je potom možné dále spekulovat, zda vymizení tohoto rámce mají na svědomí média, či změna postoje politiků, a to včetně ministrů zemědělství. Tyto úvahy nelze považovat za podložené tvrzení, ale mohly by posloužit jako východisko dalšího výzkumu.

Tabulka 2.5 Četnost rámců v celkovém souboru

		1993	1997	2001	2005	2009
Výrobce	Absolutní četnost	46	20	18	8	6
	Relativní četnost	21%	14%	10%	8%	8%
Podnikatel	Absolutní četnost	35	6	4	4	2
	Relativní četnost	16%	4%	2%	4%	3%
Pečovatel	Absolutní četnost	2	0	0	2	1
	Relativní četnost	1%	0%	0%	2%	1%
Oběť	Absolutní četnost	42	28	37	18	19
	Relativní četnost	19%	20%	20%	18%	26%
Darmožrout	Absolutní četnost	0	2	15	10	5
	Relativní četnost	0%	1%	8%	10%	7%
Stěžovatel	Absolutní četnost	10	13	17	7	11
	Relativní četnost	4%	9%	9%	7%	15%
Potíživista	Absolutní četnost	10	13	32	6	6
	Relativní četnost	4%	9%	17%	6%	8%
Škudce	Absolutní četnost	0	4	3	4	5
	Relativní četnost	0%	3%	2%	4%	7%
Primitiv	Absolutní četnost	0	0	1	0	3
	Relativní četnost	0%	0%	1%	0%	4%
Bojovník	Absolutní četnost	0	1	3	2	1
	Relativní četnost	0%	1%	1%	2%	1%
Nositel tradice	Absolutní četnost	4	1	0	0	0
	Relativní četnost	2%	1%	0%	0%	0%
Příjemce dotací	Absolutní četnost	20	29	39	39	33
	Relativní četnost	9%	21%	21%	39%	46%
Ochraňovaný	Absolutní četnost	26	7	3	2	0
	Relativní četnost	12%	5%	2%	2%	0%
Neúspěšný podnikatel	Absolutní četnost	18	1	15	3	0
	Relativní četnost	8%	1%	8%	3%	0%
Zpátečník	Absolutní četnost	0	1	0	0	0
	Relativní četnost	0%	1%	0%	0%	0%
Nelze určit	Absolutní četnost	44	25	23	24	10
	Relativní četnost	17%	29%	21%	24%	14%

V souboru článků o zemědělství bylo rozložení rámců velmi podobné jako v celkovém souboru. Rámec „obět“ byl přítomen mezi třemi nejužívanějšími ve všech letech, rámce „výrobce“ a „podnikatel“, zastoupené mezi nejpočetnějšími třemi v roce 1993, byly nahrazeny rámcem „příjemce dotací“, v roce 2009 se mezi nejpočetnějšími třemi objevil „stěžovatel“. Jediným rozdílem je vysoké zastoupení rámce „darmožrout“ v roce 2005, který byl třetím nejpočetnějším rámcem tohoto roku. I to mohl být moment, který Jana Velebu přiměl k výrokům, kterými v roce 2005 obvinil média (a v první řadě Hospodářské noviny) z toho, že „*soustavně vytváří obraz nevykonných subjektů, na které doplácí daňoví poplatníci*“⁴¹.

Pro články o zahraničním zemědělství je charakteristický vysoký relativní výskyt článků, u nichž rámec nebylo možné určit. Mimo to i tento soubor rezonuje s charakterem souboru celkového – v roce 1993 jsou výraznými rámci „živitel“ a „podnikatel“, ty jsou v následujících letech nahrazeny rámci „obět“ a „příjemce dotací“. Výjimku tvoří rok 2001, kdy byl v souvislosti s demonstracemi zemědělců ve Francii nejčastějším rámcem „potížiště“. U článků o zahraničním zemědělství je také nutné poznamenat, že právě ony obsahovaly všechny výskyty rámců „primitiv“, „bojovník“, „nositel tradice“ a „zpátečník“. Tyto rámce se v domácím zpravodajství o zemědělství vůbec nevyskytovaly.

Alföldi a Tutkun-Tikir (2007) i Cahill a kol. (2010) spojují ve svých výzkumech jednotlivé rámce s pozitivním, negativním či smíšeným tónem. Pro tuto diplomovou práci nebyl tento postup zvolen pro jeho přílišné zjednodušení a možné zkreslení výstupů. Většinu rámců sice lze předem označit za pozitivní (např. výrobce, pečovatel, bojovník) či negativní (např. potížiště, stěžovatel, škůdce), ale některé - a v tomto případě ty, které se objevovaly nejčastěji - takto označit nelze. Tón výpovědi o zemědělcích rámovaných jako „obět“, „příjemce dotací“ a do určité míry i „ochraňovaný“ nelze předem určit, vždy závisí na konkrétní pozici zemědělství v článku. Zemědělec jako příjemce dotací může být představen jako ten, který svou šikovností na dotace dosáhl, ale také jako ten, kterému se jako jedinému při škrtnání státního rozpočtu neubírá a který se bez cizí pomoci není schopen o sebe postarat, což vytváří zcela jiné východisko pro vlastní interpretaci příjemců. Tentýž mediální obsah může vyvolat zcela odlišné účinky na rozpoložení jednotlivce (Jirák, Koppelová, 2003), a právě tato vlastní interpretace příjemců hraje v případě nejasných

---

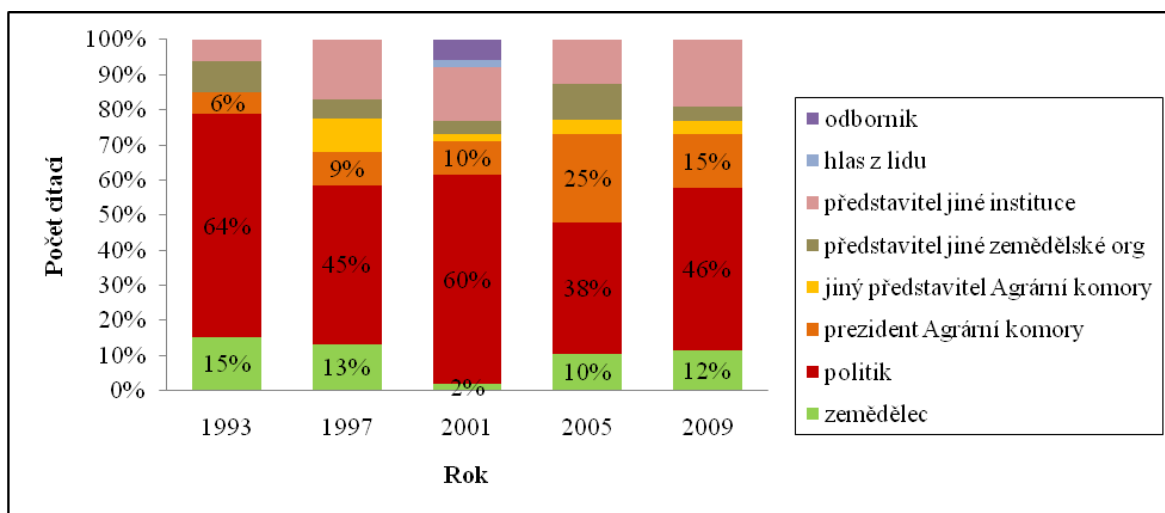
⁴¹ Veleba, Jan (2006). „Jde pouze o informace?“. Článek ze dne 10.01.2006. Citováno dne 7.9. 2010 z <http://www.agris.cz/vyhledavac/detail.php?id=145903&iSub=518&sHighLight=%C8e%9At%ED%20zem%ED%20berou%20dotace>

rámců obzvláště významnou roli. Zemědělec-oběť (sucha, povodní, prodejci) může být jedním příjemcem zprávy vnímán jako chudák, kterému je nutné pomoci, zatímco druhý ho bude obviňovat z neschopnosti postarat se sám o sebe a z neustálého stěžování. Výzkumy mediálních obsahů však oblast interpretace postihnout nemohou.

Hypotéza č. 5: Nejvíce byly citovány osoby jiné, než zemědělci.

Tato hypotéza byla výzkumem potvrzena. Výsledky analýzy tak odpovídají i závěrům Tomáše Trampoty, který na základě výzkumu televizních zpráv považuje zemědělce za jednu z mediálně marginalizovaných skupin (Trampota, 2005).

Graf 2.6 Četnost citací v celkovém souboru

N = 293

Články celkového souboru většinou citace vůbec neobsahovaly, pouze v roce 2009 počet článků bez citace poklesl pod polovinu (43 %). V ostatních letech se počet článků bez citace v celkovém souboru pohyboval od 82 % v roce 2001 do 65 % v roce 2005.

Z grafu 2.6 je zřejmé, že dominantní postavení v člancích o zemědělství měli politici. Nejvíce byli citováni v roce 1993, nejméně v roce 2005. Vysoká citovanost politiků opět souvisí s tím, že nejčastějšími tématy byla témata z oblasti politiky (roce 1993 to byly změny spojené s transformací hospodářství, v roce 2001 změny spojené se vstupem do EU). Současné to vypovídá o nejvyšším postavení politiků v hierarchii přístupu do zpráv.

Tvrzení o tom, že „*novináři mají při užívání zdrojů sklon k rutinnímu využívání omezeného počtu osvědčených zdrojů a zejména zdrojů s byrokratickým statutem*“

(Trampota, 2006: 80), se potvrdilo i v analýze. Po politicích byli nejcitovanějšími představitelé (ať už zemědělských či jiných) institucí. Zajímavý je nárůst počtu citací prezidenta Agrární komory po nástupu Jana Veleby do funkce (nárůst citací prezidenta Agrární komory z 5 v roce 2001 na 12 citací v roce 2005).

Zemědělci byli nejvíce citováni v roce 1997 (20 % ze všech citací), nejméně v roce 2001 (3 % ze všech citací). Pro všechny roky platí, že zemědělci byli jen velmi výjimečně citováni v člancích s tématem dotací či agrární politiky obecně. Vzhledem k nízkému počtu citací zemědělců nebylo možné určit trend, který by ukazoval, v případě kterých témat, rámců či zpravodajských hodnot se citace objevovaly více. Lze pouze konstatovat, že se citace nevázaly k jednomu či dvěma konkrétním tématům či zpravodajským hodnotám, ale byly více rozprostřeny, a že zemědělci byli více citováni spolu s rámcem „obět“.

Co se týká článků, jejichž hlavním tématem bylo zemědělství, od celkového souboru se co do citací příliš nelišily. I tyto články byly v nadpoloviční většině bez citace, jedinou výjimkou byl rok 2009, kdy články s citací tvořily 65 %. Také zde byli nejcitovanější skupinou politici (relativní četnost citací politiků se pohybovala od 62% v roce 2001 do 26% v roce 2005), pouze v roce 2005 byl více než politici citovaný Jan Veleba jako prezident Agrární komory (34% ze všech citací v roce 2005). Relativní četnost citací zemědělců se ani v souboru článků o zemědělství příliš nelišila od celkového souboru, když byla pouze o 1-2 % v jednotlivých letech vyšší než v celkovém souboru.

V člancích o zahraničním zemědělství naprosto převládaly citace politiků, zemědělci byli citováni pouze čtyřikrát ve všech 196 člancích.

Hypotéza č. 6: Z organizací zastupujících zemědělce byli nejvíce citováni zástupci Agrární komory, představitelé jiných organizací zastupujících zemědělce byli citováni méně.

Tato hypotéza byla výzkumem potvrzena, byť v roce 1993 v celkovém souboru byl poměr absolutních četností citací Agrární komory a jiných organizací zastupujících zemědělce 4 ku 6. V následujících letech však už Agrární komora byla médií citována více než jiné organizace zastupující zemědělce, přičemž tento trend se ještě posílil po nástupu Jana Veleby do funkce prezidenta Agrární komory. To ukazuje nejen na sílu osobnosti Jana Veleby, ale opět také na rutinní využívání informačních zdrojů. To, že zástupci ostatních organizací mají omezený přístup do zpravodajství, tak potvrzuje slova Petra Havla o tom, že „většina společnosti má přitom problémy resortu a podnikatelů v něm

*spojené s názory Agrární komory ČR a jejím prezidentem Janem Velebou, především proto, že média jako by ani jiného reprezentanta zemědělství neznala.*⁴²

Tabulka 2.6 Absolutní četnost citací zástupců Agrární komory a jiných organizací zastupujících zemědělce v celkovém souboru

	1993	1997	2001	2005	2009
Představitel Agrární komory	4	10	6	14	10
Představitel jiné zemědělské organizace	6	3	2	5	2

4.2.3. Charakteristiky zemědělců v adjektivech

Přídavných jmen užitých ve spojení se zemědělci bylo ve zkoumaných článcích pouze 6. Ve zpravodajských článcích byla použita tato adjektiva: „poškozený“, „nezodpovědný“ (použito v přímé řeči), „zoufalí“, „naštvaní“. V publicistických článcích byla použita adjektiva „rozhořčený“ a „dotovaní“. V článcích o zahraničním zemědělství se vyskytla tři adjektiva ve spojení se zemědělci, a to „nespokojení“, „neefektivní“, „protestující“. Ani jedno z těchto přídavných jmen nepopisuje pozitivní, příznivou vlastnost, ale evokuje obraz zemědělce jako oběti či emocionálně vypjatého stěžovatele.

4.2.4. Ekologické zemědělství

Hypotéza č. 7: Zprávy týkající se ekologického zemědělství se nejvíce týkaly témat ze skupiny „společnost“, nejčastějším rámcem byl zemědělec-výrobce a nejčastější zpravodajskou hodnotou byl „úspěch“.

V celém základním souboru bylo nalezeno pouze 6 článků týkajících se ekologického zemědělství. Toto zjištění je na první pohled překvapivé, neboť, jak bylo zmíněno v teoretické části, ekologické zemědělství se v ČR poměrně rychle rozvíjí (ČR se v objemu ekologického zemědělství řadí mezi státy jako Švýcarsko či Rakousko). Nezáměr českého tisku o ekologické zemědělství dá vysvětlit celkovým postojem k zemědělcům (připomeňme téměř nulový výskyt rámců „zemědělec-pečovatel“ či „zemědělec-nositel

⁴² Havel, Petr (2008). „Souboj o zemědělství začíná“. Článek ze dne 21.5. 2008. Citováno dne 21.11. 2010 z <http://www.asz.cz/cs/aktualne-z-asociace/souboj-o-zemedelstvi-zacina.html>

tradice“). Ekologické zemědělství je však i příjemcem dotací, což je téma, které český tisk v souvislosti se zemědělstvím zajímá. Důvodem nízkého počtu článků tedy může být i zjednodušení na straně novinářů, kteří nemusí ekologické zemědělství ve svých článcích odlišovat od zemědělství konvenčního.

S tak nízkým počtem článků není možné, a to ani s přihlédnutím k výše uvedeným limitům této práce, zodpovědně odpovědět na danou hypotézu, přesto lze alespoň naznačit směřování článků o ekologickém zemědělství.

Jejich témata se týkala zemědělské politiky (projednávání zákonů), trhů (spotřeba) a nejvíce výroby (objevilo se nejen téma výroby jako takové, ale i téma inovace a vysoké kvality potravin), nikoliv tedy společnosti, jak předpokládala hypotéza. Nejčastější zpravodajskou hodnotou byl úspěch – tato hodnota se objevila u všech čtyř článků, které se netýkaly politiky (tam byla zpravodajskými hodnotami „mocná elita“ a „aktualita“). Pětkrát se objevil rámeček „zemědělec-výrobce“, jednou „zemědělec-pečovatel“. I v těchto článcích se ale potvrdilo marginalizované postavení zemědělce, když nebyl ani jednou citován (dvakrát byl citován politik, dvakrát zástupce jiné instituce). Zde je zajímavý rozdíl oproti výzkumu Cahill a kol. (2010), kteří se zabývali obrazem ekologického zemědělství v americkém tisku. Zatímco v něm byli ekologičtí zemědělci v 70% článků v pozici oběti konvenčních producentů, český tisk je do opozice či konfliktu s konvenčním zemědělstvím vůbec nestaví. Stejně tak, na rozdíl od amerického tisku, nezdůrazňuje prospěšnost ekologického zemědělství pro životní prostředí, což opět můžeme přičíst nezájmu tisku o jiné než produkční funkce zemědělství.

Shrnutí zjištění týkajících se obrazu ekologického zemědělství v tisku ukazuje, že hodnoty k němu přiřazované jsou pravděpodobně pozitivnější než ty přiřazované zemědělství obecně. Je však zřejmé, že ekologické zemědělství jako téma stojí na okraji zájmu novinářů.

4.2.5. Ostatní prvovýrobci

Hypotéza č. 8: *Obraz ostatních prvovýrobců (vinařů, včelařů, rybářů, chmelařů a pěstitelé ovoce a zeleniny) se od obecného obrazu zemědělství neliší, tzn. téma, zpravodajské hodnoty a rámce byly v daných časových obdobích totožné.*

Přestože jsou vinařství, včelařství, rybářství, chmelařství a pěstitelství ovoce a zeleniny součástí zemědělství, byly jako specializované obory v této práci vyděleny a články o nich postaveny proti článkům o zemědělství obecně.

Jelikož podle Galtunga a Rudeové (1695) mají média sklon publikovat zprávy, které vzájemně rezonují, hypotéza předpokládala podobnost obrazu zemědělců a obrazu ostatních prvovýrobců. Počet článků o ostatních prvovýrobcích – vinařích, včelařích, rybářích, pěstitelích a chmelařích – však byl velmi nízký, celkem 110 (pro rozložení v letech viz tabulku 2.7). Proto jsou výsledky analýzy spíše naznačením obrazu ostatních prvovýrobců.

Tabulka 2.7 Počet článků o ostatních prvovýrobcích

	1993	1997	2001	2005	2009
Všechny články	29	30	17	17	17
Články o prvovýrobcích	25	28	12	12	13

Co se týká rozsahu článků, v souboru převládaly články do 1/18 strany (43%). 84 % článků bylo umístěno na straně číslo 4 či stranách následujících.

Tematicky se články o ostatních prvovýrobcích od celkového souboru článků o zemědělství lišily. „Politická“ témata byla nejčastější pouze v roce 1993, v roce 1997 to byla kategorie trhy a v letech 2001 a 2009 to byla výroba (rok 2005 byl tematicky nevyhraněný a žádná kategorie neměla většinu). Co se týká konkrétních témat, v roce 1993 převládalo téma agrární politiky (objevilo se v 65% článků). V roce 1997 byly nejčastějšími tématy výroba a dovoz/vývoz, v letech 2001 a 2009 to byla výroba (nikoliv však snížení výroby, jako tomu bylo v případě článků o zemědělství).

Také zarámování ostatních prvovýrobců se od rámování zemědělců lišilo. V roce 1993 byl nejčastějším rámcem „podnikatel“, v roce 1997 „obět“ (tyto rámce byly mezi prvními třemi i u celkového souboru článků týkajících se zemědělství), ale v letech 2001 až 2009 byl nejčastěji užívaným rámcem „výrobce“ (v roce 2009 jej obsahovala více než polovina článků).

S tímto relativně pozitivním rámcováním rezonovalo i využívání zpravodajských hodnot. V letech 1993 a 1997 byly nejčastěji používanými hodnotami „konflikt“ respektive „negativita“ (v souvislosti s tématy agrární politika, dotace a demonstrace zemědělců), ale v letech 2001 až 2009 to byla hodnota „úspěch“ (ve všech letech byla tato hodnota obsažena v přibližně 30% článků). V roce 2009 obsahovala třetina článků také hodnotu

„blízkost“. Zpravodajské hodnoty využití v článcích o zemědělcích se tedy od těch využitých v celkovém souboru o zemědělství lišily.

Od celkového souboru článků o zemědělství se články o ostatních prvovýrobci lišily i ve složení citací. Bez citace sice bylo 69% článků (v celkovém souboru článků o zemědělství to bylo 71%), ale rozložení citací bylo jiné. Nejcitovanějšími skupinami byli prvovýrobci a představitelé jiných institucí (obě kategorie představovaly 38% citovaných osob), politici tvořili pouze 11% celkového počtu citovaných osob.

S obrazem zemědělců tedy obraz ostatních prvovýrobci rezonoval pouze v roce 1993, v letech následujících se odlišoval. Zatímco u článků o zemědělcích se témata nejvíce týkala politiky, u článků o ostatních prvovýrobci to byla výroba. V případě článků o zemědělcích převažovaly rámce „příjemce dotací“ a „obět“, zde byl výrazně nejužívanějším rámcem „výrobce“. Zpravodajské hodnoty mocná elita a negativita, které byly nejčastější ve článcích o zemědělství, zde převažovala zpravodajská hodnota úspěch. Ostatní prvovýrobci byli také více citováni než zemědělci. Přes velmi nízký počet článků o ostatních prvovýrobci data naznačují, že jejich obraz byl pozitivnější než obraz zemědělců. Tento rozdíl snad může být vysvětlen tím, že tito specializovaní prvovýrobci, byť jejich odvětví také prošla kolektivizací, nejsou automaticky spojováni s obrazem „jezeďáka“ – traktoristy, který plní nepřilíš náročné jednotvárné úkony, který necítí zodpovědnost za výsledný produkt ani žádný vztah k němu či k místu své práce (Librová: 1988) a který kromě státní podpory navíc požíval mnoha dalších výhod, které ostatní neměli (Boudná, 2009).

Hypotéza o rezonanci obrazů ostatních prvovýrobci a zemědělců se nepotvrdila.

4.2.6. Zemědělci a zdražování potravin

Hypotéza č. 9: *Za příčinu zdražování potravin byli ve většině případů označeni zpracovatelé a prodejci, tedy vyšší úrovně potravinové vertikály.*

V celkovém souboru bylo 24 článků, které hovořily současně o zdražování potravin a o zemědělství. Ve 12 z nich bylo jako příčina zdražení označeno zvýšení farmářských cen. Ve dvou z těchto případů byli k zemědělcům přiřazeni i zpracovatelé potravin. V šesti případech byl za příčinu označen nedostatek produktu na trhu. Obchodníci byli za viníka

zdražování označení dvakrát. Strategie řetězců byla zmiňována hlavně v souvislosti s politickými snahami nastavit určitá pravidla.

V tomto případě je nutné přiznat omezení těchto zjištění, které je dáno způsobem výběru článků k analýze. Do výzkumného souboru byly články vybírány podle klíčových slov (viz kapitola metodologie). Je tedy velmi pravděpodobné, že nebyly vybrány všechny články o zdražování potravin, protože slova „zdražování“ ani „potravin“ mezi klíčovými slovy nebyly. Články, které za příčinu zdražování potravin označovaly zpracovatele či prodejce potravin, ale nezmiňovaly zemědělce, se tedy do výzkumného vzorku vůbec nedostaly.

S plným vědomím tohoto omezení je však možné říci, že pokud je hypotéza vztažena na články, které zmiňovaly zdražování potravin i zemědělství, pak se nepotvrdila, jelikož za původce zdražení potravin byli ve většině případů označeni zemědělci.

Pro odpověď na poslední výzkumnou otázku po výsledném obrazu zemědělství v tisku a jeho proměně v čase jsou v následujícím oddílu výsledky výzkumu strukturovány podle jednotlivých období. Tento obraz je také srovnán se stavem zemědělství v jednotlivých etapách.

V liberální etapě (1992 - 1994) se zemědělská politika soustředila na tržní a produkční funkce zemědělství a sociálně-ekologické funkce byly spojené s rozvojem venkova či ochranou přírody nebyly v zemědělské politice ČR zohledněny. Výše dotací do zemědělského prostoru pokračovala v klesajícím trendu z počátku 90. let. Dále přetrvával pokles výroby, který začal hned po revoluci, na zemědělství měla vliv změna struktury a objemu dovozu a vývozu.

Tomuto odpovídal i obraz zemědělství v tisku. V člancích převládala témata týkající se politiky, což odpovídalo celkové charakteristice tohoto období, ve kterém probíhaly systémové změny v celém hospodářství. Nejčastějšími tématy po agrární politice byly dovoz, podnikání, dotace a snížení výroby, důraz byl tedy kladen kromě politiky na trh a výrobu, společenské či jiné funkce zemědělství tisk nerefletoval. Zemědělství bylo reprezentováno jako politické a konfliktní téma, ale zemědělci nebyli v pozici těch, kteří konflikt vyvolali. Byli reprezentováni jako oběti změn, výrobci a podnikatelé a v neposlední řadě jako ti, které je třeba chránit. Přesto však byli marginalizovanou skupinou a těmi, kteří měli nárok se k zemědělství vyjadřovat, byli většinou, ve shodě s tím, že zemědělství bylo pro tisk politickým tématem, politici.

Přestože objem finančních podpor do zemědělství i dále klesal, došlo v **rozvojové a sociálně stabilizační etapě** (1994 - 1997) k částečnému přehodnocení liberálních postojů a začal být kladen větší důraz na rozvojové a sociální otázky. Na jejím konci se objevil důraz na mimoprodukční funkce zemědělství a začala být prováděna venkovská politika. V obrazu zemědělců v tisku však proběhly jiné změny. Pozornost tisku mimoprodukční funkce zemědělství zcela opomenula, dokonce se k nim nevyjádřila ani jako součást dotací, které byly jinak nejčastějším tématem. To, že dotace byly nejčastějším tématem, odpovídalo změně charakteru dotační politiky, protože právě v této etapě začal trend navyšování se subvencí. Vztah zemědělství a společnosti tisk prezentoval hlavně prostřednictvím negativních témat - demonstrací zemědělců a rizika spojených se zemědělstvím. Zemědělství bylo reprezentováno opět jako politické a konfliktní téma, zemědělci však kromě oběti byli reprezentováni jako příjemci dotací. Jejich obraz jako ochraňovaných však ustoupil a mírně se zvedla jejich reprezentace jako stěžovatelů a potíživců.

V **předvstupní etapě** (1998 - 2004) bylo zásadním úkolem přijetí opatření vztahujících se k tzv. společné zemědělské politice, jejímž základem je systém dotací a podpor. V ní je klíčovým pojmem multifunkční zemědělství, tedy kombinace tržních zemědělských produktů s netržními službami zemědělství, např. zlepšování stavu venkovských oblastí či udržování biodiverzity nebo kulturního dědictví. Tisk však tyto netržní funkce zemědělství opět nerefletoval, téma udržitelného rozvoje venkova se v souvislosti se zemědělstvím v tisku neobjevovalo. Složitost přístupových jednání o zemědělství a zásadní roli dotací v nich je však z tisku možné vyčíst - dotace a agrární politika byly nejčastějšími tématy, mezi zpravodajskými hodnotami převládaly konflikt a mocná elita. V tomto období bylo zemědělství vysloveně politickou záležitostí. Toto období je také charakteristické velmi nízkou citovaností zemědělců. Tisk tak zemědělce ukázal jako ty, kteří se sami, byť se jich změny týkaly, neměli nárok – či nebyli schopni – se k nim vyjádřit. Naopak zemědělci byli častěji než v předchozích i následujících letech reprezentováni jako potíživci, kteří svoje názory prosazují pomocí demonstrací. Takováto reprezentace evokovala dojem, že zemědělci nejsou schopni vznášet své argumenty v rámci běžné politické diskuse, ale své problémy prosazují hrubým nátlakem.

V **postvstupní etapě** (od 2004 do dnes) je zásadním tématem společná zemědělská politika. Subvence se soustředí hlavně na podporu extenzivního chovu skotu v marginálních oblastech a agroenvironmentální programy a české zemědělství, přestože

má jisté komparativní výhody oproti zahraničí, je na nich závislé. Po vstupu do EU stoupl vliv nejen dotací, ale také dovozů. Zprávy o zemědělství v tisku rámcově tematicky tomuto stavu odpovídaly - nejčastějším tématem byly dotace, těsně po vstupu do EU i dovoz/vývoz. Tisk však opět nereflektoval zaměření dotací a environmentální či společenské funkce zemědělství zůstaly téměř ignorovány. V roce 2005 se projevil nástup silné osobnosti Jana Veleby na post prezidenta Agrární komory, když se díky němu Agrární komora stala téměř stejně citovanou jako (v článcích o zemědělství dokonce citovanější než) politici. Přesto (nebo možná právě díky této „hlasitosti“ Jana Veleby) v tomto roce také dosáhl nejvyšší relativní četnosti rámce „zemědělce-darmožrouta“, který se objevil v 10% článků.

V roce 2009 došlo ke změně v reprezentaci zemědělství oproti roku 2005. Nejenže rok 2009 je rokem s nejnižším počtem článků o zemědělství. Je ale i rokem, kdy je poprvé téma zemědělských demonstrací hned za tématem dotací na špici četnosti témat. Ze strany zemědělců a jejich zástupců šlo však spíše o výhrůžky demonstracemi, relativně vyšší četnost měla tedy reprezentace zemědělců jako stěžovatelů. Přestože tedy užití rámce „darmožrout“ oproti letům 2001 a 2005 pokleslo, obraz zemědělců v tomto roce nebyl o nic pozitivnější a dal by se shrnout jako „stěžující si příjemce dotací“, což může, vzhledem ke snižující se vlastní zkušenosti lidí se zemědělskou výrobou, přispívat k určité negativní stereotypizaci zemědělců (o stereotypizaci více viz v kapitole 2.3.3 Stereotypy). Nezdá se tedy, že by přijetí mediálního experta do Agrární komory mělo na vylepšení reprezentace zemědělců v hlavních českých denících zásadní vliv.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo analyzovat proměny mediální reprezentace zemědělství v českém tisku na příkladech dvou celostátních deníků, Hospodářských novinách a Právu, od 90. let minulého století do současnosti. Užitím kvantitativní výzkumné metody, obsahové analýzy, byl proveden rozbor 720 článků z let 1993, 1997, 2001, 2005 a 2009. Prostřednictvím získaných empirických zjištění byly nalezeny odpovědi na tyto hlavní výzkumné otázky:

1. Jak se vyvíjela mediální pozornost vůči zemědělství?
2. Jak novináři využívali mechanismy konstrukce zpráv při zobrazování zemědělců?
3. Jaký je výsledný obraz zemědělství a zemědělců? Došlo ve sledovaném období k proměně tohoto obrazu?

Obsahová analýza byla zvolena pro svou zásadní výhodu - možnost zpracovat velké množství dat. Tato výzkumná metoda je však značně reduktivní a neumožňuje zkoumat mediální obsahy příliš do hloubky. Výzkum může vykazovat jisté nedostatky i z hlediska reprezentativnosti. Vzhledem k velkému časovému rozpětí není možné přes relativně velký výzkumný vzorek považovat výzkum za vyčerpávající.

Byť neexistuje přísná kauzální souvislost mezi mediálními obsahy a veřejnou agendou, výzkumy nastolování agendy ukazují, že média mají moc zviditelňovat věci na veřejnosti a tím jim dodávat společenský význam. Výsledky obsahové analýzy ukázaly, že čeští novináři přikládají tématům a událostem spojeným se zemědělstvím spíše malou významnost, přičemž významnost článků s postupem let ustupovala – počet článků týkajících se zemědělství se od 90. let výrazně snížil a tyto články jsou častěji řazeny na zadní stránky novin. Postavení zemědělství v tisku tak potvrdilo pokles prestiže zemědělství, který se ukázal ve výzkumu Tučka a Machonina (1993).

Mediální reprezentace zemědělců odráží určité specifické postupy, které užívají čeští žurnalisté při konstruování zpráv o zemědělství. Zemědělci dostávají slovo jen výjimečně, k zemědělským otázkám se vyjadřují hlavně politici či zástupci institucí. To ukazuje nejen na jejich okrajové postavení v přístupu do zpravodajství, ale také k rutinním byrokratickým

postupům médií při práci novinářů s informačními zdroji. Český tisk informuje o zemědělství hlavně v souvislosti s dotacemi. Tento vztah, byť se to zástupcům Agrární komory nelíbí, není zcela odtržen od reality, protože české zemědělství je na dotacích závislé. Ze získaných dat je však zřejmé, že tisk zcela ignoruje jiné než tržní funkce zemědělství, tedy jeho sociální funkce, jeho roli ve venkovském společenství i v ochraně přírody. Zemědělství je prezentováno jako politická a konfliktní záležitost a v posledním období se zemědělství dostává do zpráv hlavně v kontextu negativních situací.

Přestože důraz na produkčně-tržní funkce zemědělství je charakteristický pro celé zkoumané období, zaznamenal výzkum jistý posun ve výsledném mediálním obrazu zemědělství. Zatímco na začátku 90. let byli zemědělci častěji vykreslováni jako výrobci či podnikatelé, kteří jsou ve složité situaci, ale je nutné jim pomoci, od konce 90. let jsou to stěžující si příjemci dotací.

Nezájem tisku o mimoprodukční funkce zemědělství se projevuje i v jeho vztahu k ekologickému zemědělství. Ačkoliv je jeho obraz ekologického zemědělství pozitivnější než obraz zemědělství celkově, je článků o něm jen minimální počet. Navíc i v těchto relativně pozitivně laděných článcích byl přístup zemědělců do zpráv i jejich možnost se vyjádřit ke „svému“ tématu značně omezen, což potvrdilo postavení zemědělců mediálně marginalizované skupiny.

Zajímavé je srovnání obrazu zemědělců s obrazem ostatních prvovýrobců. Zde totiž data naznačila pozitivnější obraz, který oproti předpokladům nerezonoval s obrazem zemědělců. Vinaři, včelaři, chmelaři, pěstitelé a rybáři byli reprezentováni jako úspěšní výrobci a jejich postavení v hierarchii přístupu do zpráv bylo vyšší.

Tisk nereflektuje nevýhodné postavení zemědělců v potravinové vertikále, kdy zemědělci vyrábějí na hranici výnosnosti a v některých případech jsou zemědělské ceny pod výrobními náklady, a příjmy z rostoucích cen získávají zejména prodejci. Novináři v článcích, které se týkaly zemědělství a zmiňovaly zdražování potravin, spojovali s tímto zdražováním zvyšování zemědělských cen, nikoliv zvyšující se marže zpracovatelů či prodejců. Zemědělci jsou tedy podle tisku těmi, kteří mají moc určovat ceny potravin (být to ve skutečnosti není zcela pravda) a za viníky zdražování označuje právě je.

Tato diplomová práce v žádném případě není vyčerpávající analýzou mediálního obrazu zemědělců. Ukazuje však zajímavá místa, která by mohla být dále prozkoumána a

jako taková se může se však stát odrazovým můstkem pro budoucí výzkum. Tato práce ukazuje drobný posun v mediální reprezentaci zemědělců, který se odehrál okolo poloviny 90. let. Nabízí se tedy téma prozkoumání tohoto období. Ještě zajímavější by tedy bylo téma změny obrazu zemědělců v letech před a těsně po revoluci. V této práci se totiž ukázalo, že zemědělství bylo od začátku 90. let tématem hlavně politickým. Otázkou tedy je, zda i před revolucí bylo na zemědělství nahlíženo tímto způsobem. Ukázala se také místa, která by si zasloužila bližší výzkum kvalitativními metodami, například diskursivní analýza postavení zemědělců jako příjemců dotací či analýza postoje politiků směrem k zemědělství prostřednictvím jejich vyjádření v tisku. Zajímavé by bylo srovnání výsledků této práce a analýzy obrazu zemědělství v regionálních přílohách, protože výzkum Alföldiho a Tutkun-Tikira (2007) ukázal, že regionální zprávy přinášejí pozitivnější obraz zemědělství. Případným tématem by mohlo být i srovnání výsledků této práce s analýzou obrazu zemědělství ve francouzském tisku, o kterém Jan Veleba tvrdí, že si nedovolí vykreslit zemědělce s despektem.

BIBLIOGRAFIE

Alföldi, Thomas; Tutkun-Tikir, Aysel (2007). *Landwirtschaft in den Medien – Themen und Darstellungsperspektiven*. *AgrarForschung* 14 (5): 200-2005

Bašek, Václav (ed.)(2010). *České zemědělství šest let po vstupu do Evropské unie : Czech agriculture six years after EU accession (výzkumná studie)*. Praha: Ústav zemědělské ekonomiky a informací

Bečvářová, Věra (2001). *Zemědělská politika*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita

Bečvářová, Věra (2004). *Zemědělství v současném agrobiznisu. Sborník prací z mezinárodní vědecké konference Agrární perspektivy - Trvale udržitelný rozvoj agrárního sektoru - výzvy a rizika*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze

Bečvářová, Věra a kol. (2008). *Vývoj českého zemědělství v evropském kontextu*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita

Berger, Peter I.; Luckmann, Thomas (1999). *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Boudná, Sabina (2009). *Obec Lovčičky v procesu kolektivizace a organizace zemědělské velkovýroby* (rukopis). Brno: Masarykova univerzita

Burton, Graeme; Jiráček, Jan (2001). *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal

Cahill, Stacey, Morley, Katija, Powell, Douglas A. (2010). Coverage of organic agriculture in North American newspapers. *British Food Journal* 112 (7): 710-722

Cartmell, Dwayne D.; Dyer, James E.; Birkenholz, Robert J. (2003). Gatekeeping Decisions of Arkansas Daily Newspaper Editors in Publishing Agricultural News. *Journal of Applied Communications* 8794 : 7-22

Clark, Fiona, Illman, Deborah L. (2006). A Longitudinal Study of the New York Times Science Times Section. *Science Communication* 27: 496-513

Český statistický úřad (2010). *Analýza zemědělství na základě souhrnného zemědělského účtu*. Praha: ČSÚ. Staženo dne 7. 2. 2011 z

<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/2134-10> dne 9.2.2011

Český statistický úřad (2008). *Vývoj českého zemědělství v mezinárodním kontextu*. Praha: ČSÚ. Staženo dne 12. 2. 2011 z <http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/p/2131-08>

Český statistický úřad (2011). *Trendy ve spotřebě potravin*. Praha: ČSÚ. Staženo dne 22. 3. 2011 z <http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/itisk/390046183A>

DeFleur, Melvin L.; Dennis Everette E. (1998). *Understanding Mass Communication: a Liberal Arts Perspective I*. 6. vydání. Boston: Houghton Mifflin

Disman, Miroslav (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum

Doucha, Tomáš a kol. (1998). *Vývoj agrárního sektoru v ČR v období 1989 - 1997*. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky

Dofková, M. (2001). The Development of Food Consumption in the Czech Republic after 1989. *Public Health Nutrition*: 4 (5): 999-1003

Entman, Robert M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication* 43 (4): 51-58

Encyklopedie Diderot (1998). *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. Praha: Nakladatelský dům OP

Fowler, Roger (1991). *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London, New York: Routledge

Galtung, Johan; Ruge, Mari H. (1965). The Structure of Foreign News : The Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers. *Journal of Peace Research* 2 (1): 64-90

Harcup, Tony; O'Neil, Deirdre (2001). What Is News? Galtung and Ruge Revisited. *Journalism Studies* 2 (2): 261-280

Hartley, John (1982). *Understanding News*. London: Routledge

- Horská, Hana; Spěšná, Daniela. 1994. *Sociální souvislosti procesu transformace zemědělství*. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky Praha
- Horská, Hana; Spěšná, Daniela. 1996. *Signály změn sociálního postavení zemědělců*. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky Praha
- Horská, Hana, Spěšná Daniela (2000). Situace na agrárním trhu práce a příjmová úroveň zemědělců. *Farmář*
- Jiráček, Jan (2005). Czech Newspapers Reviewed. *The New Presence* 1: 44-45
- Jiráček, Jan; Köppelová, Barbara (2003). *Média a společnost*. Praha: Portál
- Jiráček, Jan; Říchnová, Blanka (2000). *Politická komunikace a média*. Praha: Karolinum
- Kalvas, František; Kreidl, Martin (2007). Jaký je vliv obsahu a struktury televizního zpravodajství na vnímání důležitosti vybraného tématu českou veřejností?. *Czech Sociological Review* 2: 333-360
- Kalaitzandonakes, Nicholas; Marks, Leonie A.; Vickner, Steven S. (2004). Media Coverage of Biotech Foods and Influence on Consumer Choice. *American Journal of Agricultural Economics*, 5: 1238-1246
- Krippendorff, Klaus. *Content Analysis: an Introduction to Its Methodology*. 2nd ed. Thousand Oaks, California: Sage, 2004.
- Librová, Hana (1988). *Láska ke krajině?*. Brno: BLOK
- Marks, Leonie A.; Kalaitzandonakes, Nicholas; Wilkins, Lee; Zakharova, Ludmila (2007). Mass media framing of biotechnology news. *Public Understanding of Science* 16: 183-203
- McCombs, Maxwell E. (2004). *Setting the Agenda: the Mass Media And Public Opinion*. Cambridge: Polity
- McNair, Brian (1998). *The Sociology of Journalism*. London: Arnold
- McQuail, Dennis (2005). *McQuail's Mass Communication Theory*. 5. vydání. London: Sage Publications

Ministerstvo zemědělství ČR (2009). *Ročenka ekologického zemědělství 2009*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR. Staženo dne 12. 2. 2011 z <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/ekologicke-zemedelstvi/>

Nešpor, Zdeněk R. (2005). *Sociokulturní kapitál a socioekonomické instituce v zemědělství*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky

Nešpor, Zdeněk R. (2009). Jak znovu pěstovat chřest, aneb duchovní krize českého zemědělství. *Zpravodaj ASZ ČR* (4): 32-42

Neuendorf, Kimberley A. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

Neumann, Pavel (2004). *Společná zemědělská politika EU: vznik, vývoj a reformy, mezinárodní komparace*. Praha: VŠE

Reese, Stephen D.; Gandy, Oscar H.; Grant, August E. (Eds). (2003). *Framing public life: perspectives on media and our understanding of the social world*. Mahwah, N.J. : Lawrence Erlbaum Associates

Reifová, Irena (2004). *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál.

Seják, Josef; Dejmal, Ivan; Cudlínová, Eva; Hrabánková, Magdalena; Vráblíková, Jaroslava; Zavíral, Jan (2008). *Udržitelnost českého zemědělství v globalizovaném prostředí*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně

Scherer, Helmut (2004). „Úvod do metody obsahové analýzy.“ Pp. 29-50 in *Analýza obsahu mediálních sdělení*, ed. Irena Reifová. Praha: Karolinum.

Sloan, Elizabeth A. (2002). The natural and organic foods marketplace. *Food Technology* 56(1):27-37.

Spěšná, Daniela a kol. (2009). *Agrární trh práce*. Praha: Ústav zemědělské ekonomiky a informací

Pospíšil, Michal (2005). *Zemědělství a venkov – klíč k budoucnosti naší krajiny*. In: *Tvář naší země – krajina domova*. Lomnice nad Popelkou : Studio JB pro Společnost pro krajinu

Trampota, Tomáš (2005). *Problematika přístupu do televizní zpravodajské relace v kontextu sociologie zdrojů*. Praha : Univerzita Karlova , 200 s. ???

Trampota, Tomáš (2006). *Zpravodajství*. Praha: Portál

Tampota, Tomáš; Vojtěchovská, Martina (2010). *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál

Tuček, Milan; Machonin, Pavel (1993). Prestiž povolání v České republice v roce 1992. *Sociologický časopis* 29 (3): 367-382

Zagata, Lukáš (2010). How organic farmers view their own practice: results from the Czech Republic. *Agric HumValues* 27:277–290

Články

APIC-AK (2010). „Při obratu budou na tahu výrobci mléka“. Článek ze dne 1.2. 2010. Citováno dne 7.9. 2010 z <http://www.agris.cz/detail.php?id=165757&iSub=518>

Fialová, Zuzana (2010). „Na propagaci českého zemědělství“. Článek ze dne 3.8.2010. Citováno dne 7.9. 2010 z http://www.agroweb.cz/Na-propagaci-ceskeho-zemedelstvi_s43x47204.html

Havel, Petr (2008). „Souboj o zemědělství začíná“. Článek ze dne 21.5. 2008. Citováno dne 21.11. 2010 z <http://www.asz.cz/cs/aktualne-z-asociace/souboj-o-zemedelstvi-zacina.html>

Ingr, Ivo (2004). „Jakou perspektivu má hovězí maso v naší výživě?“. Článek ze dne 22. července 2004. Citováno dne 22.3. 2011 z <http://www.cszm.cz/clanek.asp?typ=1&id=896>

Němec, Stanislav (2007). „Co s kým bude“. Článek ze dne 31.1. 2007. Citováno dne 21.11. 2010 z <http://www.asz.cz/cs/aktualne-z-asociace/co-s-kym-bude.html>

Veleba, Jan (2006). „České zemědělství v roce 2005 z pohledu Agrární komory“. Článek ze dne 20. 3. 2006. Citováno dne 7.9. 2010 z <http://www.agris.cz/detail.php?id=147245&iSub=518>

Veleba, Jan (2006). „Jde pouze o informace?“. Článek ze dne 10.01.2006. Citováno dne 7.9. 2010 z

<http://www.agris.cz/vyhledavac/detail.php?id=145903&iSub=518&sHighLight=%C8e%9At%ED%20zem%ECd%ECIci%20berou%20dotace>

Internetové zdroje:

Ministerstvo financí ČR: <http://www.mfcr.cz/>

Agrární komora ČR: <http://www.agrocr.cz/>

Zemědělský svaz ČR: <http://www.zscr.cz/>

Asociace soukromého zemědělství ČR: <http://www.asz.cz/>

Český statistický úřad: <http://www.czso.cz/>

Seznam tabulek a grafů v empirické části

Graf 2.1 Žánrová struktura celého souboru v jednotlivých letech	47
Graf 2.2 Počet článků v celkovém souboru a v člancích o zemědělství v jednotlivých letech	48
Graf 2.3 Počet článků v celkovém souboru v jednotlivých letech podle deníků	49
Graf 2.4 Umístění článků v celkovém souboru v jednotlivých letech	50
Graf 2.5 Relativní četnost agregovaných témat v celkovém souboru	52
Graf 2.6 Četnost citací v celkovém souboru	61
Tabulka 2.1 Počet článků o zahraničním zemědělství	49
Tabulka 2.2 Velikost článků v celkovém souboru v jednotlivých letech	50
Tabulka 2.3 Nejčastější témata v jednotlivých letech	52
Tabulka 2.4 Četnost zpravodajských hodnot v celkovém souboru	56
Tabulka 2.5 Četnost rámců v celkovém souboru	59
Tabulka 2.6 Absolutní četnost citací zástupců Agrární komory a jiných organizací zastupujících zemědělce	63
Tabulka 2.7 Počet článků o ostatních prvovýrobciích	65